

Schrijvers en keizers

Interactie tussen keizer en senaat als narratieve strategie in Suetonius' De vita Caesarum

JOCHEM A. COMMISSARIS

**SCHRIJVERS EN KEIZERS: interactie tussen
keizer en senaat als narratieve strategie in
Suetonius' *De vita Caesarum***

Jochem Commissaris

s1024215

Radboud Universiteit

15 juni 2021

Bachelorwerkstuk

Begeleider: dr. M. Verhoeven

*10.000 woorden (hoofdttekst, exclusief titelblad, voetnoten,
bibliografie en bijlagen)*

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Hoofdstuk I: Schrijvers, senatoren en Suetonius	6
Hoofdstuk II: De ‘slechte’ keizers	21
1 Julius Caesar: van disrespect tot autocratie	21
2 Caligula: wreedheid en krankzinnigheid	29
3 Nero: geweld en dreigementen	32
4 Receptie en conclusie	33
Hoofdstuk III: ‘<i>Maiestas pristina et potestas</i>’	37
5 Augustus: vriendschappelijke relaties en herstel van traditie	37
6 Tiberius: een goede start	41
7 Receptie en conclusie	43
Conclusies	46
Bijlagen	48
Afkortingen	54
Bibliografie	55

Inleiding

Caligula vermoorde senatoren en beweerde vervolgens dat ze zichzelf hadden gedood, en wordt vooral herinnerd om het verhaal dat hij zijn paard Romeins consul wilde maken.¹ Nero was zo paranoïde dat hij de gehele senaat wilde vergiften, en staat nog altijd bekend als het schoolvoorbeeld van een krankzinnige tiran.² Domitianus vermoordde de minnaar van zijn vrouw, zorgde voor het overlijden van de dochter van zijn broer door aan te dringen op medisch zeer discutabele abortus, en is de geschiedenisboeken ingegaan als een harteloze en immorele heerser.³

Dit zijn slechts enkele voorbeelden uit de talloze passages die de 1^e- en 2^e-eeuwse Romeinse auteur Gaius Suetonius Tranquillus schreef over keizers van wie hij niet gecharmeerd was. Hoewel keizers de alledaagse heerschappij in handen hadden, konden zijn vijanden binnen de Romeinse elite hem blijvende schade bezorgen door zijn vreselijke daden en gedrag- al dan niet echt gebeurd- vast te leggen in tekst. Hekster heeft dit bijvoorbeeld treffend gedemonstreerd in zijn studie over hoe auteurs keizer Commodus een wellicht onterecht abominabele reputatie hebben bezorgd.⁴ Roman is zelfs van mening dat postantieke lezers gevangen zitten in het negatieve imago dat eliteschrijvers bij veel keizers wilden presenteren: *‘Quinze ou dix-huit siècles plus tard, nous demeurons prisonniers de l’image qu’ont voulu donner de leur temps*

¹ Suetonius, *Caligula* 26: ‘Weer andere [senatoren], die hij in het geheim had laten ombrengen, bleef hij desondanks uitnodigingen sturen, alsof zij nog leefden, om enkele dagen later het onware bericht te verspreiden dat zij zichzelf het leven hadden benomen.’ (vert. Den Hengst)

² Suetonius, *Nero* 46: ‘Daar kwam nog bij dat niet mis te verstane waarschuwingen in de vorm van dromen, vogeltekens en voortekens, zowel oude als nieuwe, hem schrik aanjoegen. Terwijl hij daarvoor nooit droomde, zag hij na de moord op zijn moeder in zijn slaap hoe hem het roer van een schip dat hij bestuurde uit handen gewrongen werd en dat hij door zijn echtgenote Octavia werd meegesleurd een inktzwarte duisternis in. (...) Ook droomde hij dat zijn Spaanse volbloed, waar hij zeer aan gehecht was, van achteren in een aap veranderde tot alleen zijn kop nog zijn oude vorm behield, en dat het dier welluidend hinnikte.’

³ Dio LXVII; Suetonius, *Domitianus* 22: ‘De dochter van zijn broer werd hem, toen zij nog maagd was, als echtgenote aangeboden, maar omdat hij zeer gehecht was aan zijn vrouw Domitia, had hij dit aanbod met grote hardnekkigheid afgewezen. Korte tijd daarna, toen zij aan een ander ten huwelijk gegeven was, veranderde hij van gedachten en verleide hij haar, en dat terwijl Titus nog in leven was. (...) Hij was zelfs verantwoordelijk voor haar dood, doordat hij haar dwong zich te laten aborteren toen ze een kind van hem verwachtte.’ Zie ook Suet. *Dom.* 10, waar Domitianus een jongeman laat executeren omdat diens uiterlijk hem deed denken aan de minnaar van zijn vrouw.

⁴ Olivier Hekster, *Commodus: An Emperor at the Crossroads* (Proefschrift, Radboud Universiteit, Nijmegen 2002).

les historiens à la solde de l'aristocratie romaine.⁵ De Romeinse aristocratie had een uniek middel in handen waarmee men aan literaire oorlogvoering kon doen tegen keizers die hen niet bevielen.

Bij het schrijven van veroordelende passages konden auteurs gebruik maken van een breed scala aan narratieve strategieën om de desbetreffende keizer in een kwaad daglicht te stellen. Dunkle heeft dit gedefinieerd als de *rhetorical tyrant*, een thema dat prominent voorkomt bij allerlei klassieke auteurs en waarbij keizers op een heel aantal manieren worden gepresenteerd als slechte heersers.⁶ Wreedheid, irrationaliteit, disrespect voor tradities, moordlustigheid, arrogantie, domheid en paranoia: al deze aspecten kunnen gebruikt worden om de reputatie van een keizer blijvend te beschadigen. Een hele reeks onderwerpen konden worden gebruikt om deze eigenschappen en elementen van het morele karakter van een keizer te demonstreren: seksuele voorkeuren, stijl en smaak, familieaangelegenheden en algeheel deviant gedrag. Wellicht het meest geschikte thema om deze zaken uit te lichten was de interactie tussen de keizer en de senatoriale klasse. De relaties tussen deze twee machtsblokken waren lang niet altijd vlekkeloos, waardoor het logisch is dat keizerlijk-senatoriaal contact met grote regelmaat gebruikt wordt als decor voor de literaire aanval op de *princeps*. Eliteauteurs waren immers vrijwel altijd senatoren, of mannen met senatoriale sympathieën.

Suetonius was geenszins een uitzondering hierop. Integendeel: hij is misschien wel de auteur die de narratieve elementen van de *rhetorical tyrant*-strategie het meest expliciet gebruikt in zijn werk, *De vita Caesarum*. Hier schrijft hij uitgebreid over de levens van twaalf keizers, van Julius Caesar tot Domitianus. De grote overdaad aan roddel, achterklap, sterke verhalen en persoonlijke details van de keizers in kwestie hebben Suetonius een reputatie opgeleverd als weinig betrouwbare auteur die geen serieuze bron kan zijn van historische feiten. Toch diende de stroom aan sappige verhalen een doel voor Suetonius: het moreel instrueren van zijn publiek door middel van positieve en negatieve voorbeelden van de Romeinse heersers van weleer. Zijn vaak onflatteuze beschrijvingen moesten het karakter van de keizer demonstreren om te tonen hoe het moest- of vaker nog, hoe het niet moest. De omgang van de keizer met de Senaat en met leden van de senatoriale klasse was een geliefd onderwerp bij

⁵ Yves Roman, *Empereurs et sénateurs: Une histoire politique de l'Empire romain* (Parijs 2001), tekst achterzijde.

⁶ J. Roger Dunkle, 'The Rhetorical Tyrant in Roman Historiography: Sallust, Livy and Tacitus', *The Classical World* 65.1 (1971) 12-20.

Suetonius, aangezien deze veel van de belangrijkste aspecten van de *rhetorical tyrant* konden demonstreren. Caligula's bevel om een senator te laten vermoorden bij de ingang van het Senaatsgebouw, om hem vervolgens te laten verscheuren door de menigte, geeft bijvoorbeeld in niet mis te verstane bewoordingen zeer expliciet de wreedheid van deze keizer weer.⁷

Vanwege de overvloed aan dit soort passages in *De vita Caesarum* is het werk van Suetonius een zeer geschikte *case study* om te illustreren hoe aristocratische Romeinse auteurs de reputaties van keizers vorm konden geven door de heerser op bepaalde manieren te omschrijven in hun teksten. Dit paper zal dan ook opereren vanuit de onderzoeksvraag: "Hoe gebruikte Suetonius beschrijvingen van de houding van de keizer tegenover de Senaat als narratieve strategie om keizers positief dan wel negatief te presenteren?". De focus op de interacties tussen keizers en senatoren is gekozen vanwege de potentie van dat onderwerp om de aspecten van de persoonlijkheden van goede en slechte keizers te demonstreren, en vanwege het feit dat Suetonius zelf een pro-senatoriaal perspectief aanhoudt. Dit onderzoek zal gebruik maken van een brede selectie passages uit *De vita Caesarum*, geselecteerd op relevantie voor de hoofdvraag en geraadpleegd in de actuele Nederlandse vertaling van Den Hengst.⁸

Bij de analyse van de passages ligt de focus op narratieve strategie en discours: de tekst wordt bestudeerd vanuit de vraag hoe Suetonius een positief of negatief beeld van de keizer schetst. Het is hierbij niet relevant in welke mate de passages de historische werkelijkheid accuraat weerspiegelen. De elitaire auteurs waren immers geenszins bezig met het presenteren van een objectief verhaal, zoals uitgebreid duidelijk zal worden in deze scriptie. Deze benadering komt overeen met de methode die gehanteerd wordt in Schulz, waarin de focus ligt op 'how, i.e. by which literary strategies, Roman historiography and biography created the negative images of Nero and Domitian that have been so persuasive and succesful that readers are still disposed to trust them today. It does not inquire whether the historical Nero and

⁷ Suet. *Cal.* 28: 'Toen hij de wens had opgevat een senator in stukken te scheuren, wist hij enkele van diens collega's ertoe te bewegen de man op het ogenblik dat hij de senaat betrad voor staatsvijand uit te maken en aan te vallen. Zij doorstaken hem met griffels, en gaven hem aan de anderen over om hem uiteen te rijten. Gaius was pas tevreden toen hij gezien had hoe de ledematen en de ingewanden van de man door de straten gesleept en voor hem op een hoop gegooid waren.'

⁸ Daniël den Hengst, *Suetonius: Keizers van Rome* (Amsterdam 2018).

*Domitian really were mad.*⁹ Naast de antieke bronnen zal er ook gebruik worden gemaakt van postantieke auteurs om te demonstreren dat Suetonius en andere Romeinse auteurs een blijvende impact hebben gehad op de imago's van keizers die onderwerp waren van hun toorn of lof.

In het eerste hoofdstuk zal de context worden geschetst waarbinnen Suetonius schrijft. Er wordt aandacht besteed aan antieke (politieke) biografie als genre, aan de literaire activiteiten van aristocratische auteurs, aan de moreel-instructieve en politieke kanten van Suetonius, en aan de historiografische ontwikkeling van *Suetonian studies* en de positie van deze scriptie daarbinnen. Het tweede hoofdstuk zal bestaan uit analyses van passages waarin Suetonius een keizer negatief presenteert aan de hand van zijn interacties met de Senaat en met senatoren. In het derde hoofdstuk wordt getoond dat Suetonius niet enkel keizers zwart probeerde te maken, maar voor sommigen ook respect kon opbrengen vanwege hun correcte gedrag en goede persoonlijkheid. In de conclusie zullen afsluitende algemene opmerkingen gegeven worden over welke kenmerken en acties Suetonius associeert met een goede en slechte keizer en wat zijn meest geliefde thema's en sjablonen zijn.

Uiteraard beweer ik niet de eerste te zijn die een dergelijke analyse uitvoert. Door de *case studies* van meerdere keizers presenteer ik echter een overzichtelijk beeld op basis waarvan algemene thema's in *De vita Caesarum* kunnen worden gesignaleerd. Met dit paper wil ik onder andere een dieper begrip teweegbrengen van de manier waarop aristocratische Romeinse auteurs de reputaties van keizers vorm konden geven. De brede selectie aan passages, gecombineerd met beschrijvingen van de receptie van keizers, leidt tot verscherpte inzichten over de 'strijd om de geschiedenis' tussen schrijvers en keizers. Dit thema is erg relevant, aangezien het een aanvulling is op recente literatuur waarin een kritische benadering wordt toegepast: antieke bronnen worden niet enkel meer geanalyseerd vanuit de wens er een historische werkelijkheid achter te zoeken, maar juist ook voor narratieve strategieën en al dan niet verborgen politieke bedoelingen. Daarnaast draagt een onderzoek als dit bij aan de broodnodige herwaardering van Suetonius als serieuze auteur en niet enkel als verteller van roddelverhalen.

⁹ Verena Schulz, *Deconstructing Imperial Representation: Tacitus, Cassius Dio, and Suetonius on Nero and Domitian* (Leiden / Boston 2019) 2.

Hoofdstuk I

Schrijvers, senatoren en Suetonius

Vooraleer begonnen kan worden met het aandachtig analyseren van de verschillende relevante passages uit het werk van Suetonius, moet de nodige achtergrond worden geschetst. Allereerst zullen antieke biografieën en antieke schrijvers (in het specifiek senatoriale auteurs) aan bod komen om een beeld te geven van het systeem waarbinnen Suetonius opereerde. Vervolgens zullen Suetonius en zijn werk behandeld worden in de historische en literaire context, waarbij een overzicht zal worden gegeven van de belangrijkste publicaties en debatten omtrent dit thema. Er zal aandacht besteed worden aan Suetonius' leven en achtergrond, de kenmerken van *De vita Caesarum*, en de al dan niet politieke doeleinden van dit werk. De deelvraag die gehanteerd zal worden is de volgende: 'Wat is de historische, literaire en politieke context van *De vita Caesarum* en Suetonius' beschrijvingen van Romeinse keizers?'

De vita Caesarum valt onder het genre van antieke biografieën, waar vele publicaties over zijn verschenen. Het fundamentele werk is dat van Leo; het meest vooraanstaande moderne werk over de vele facetten van het thema is van Thomas Hägg.¹⁰ Over de betrouwbaarheid van antieke biografieën is door de jaren heen veel gediscussieerd door historici en andere wetenschappers. Vooral de vraag in hoeverre dit soort teksten bruikbaar zijn als bron voor historische kennis levert debat op. Het tipje van de sluier kan worden opgelicht door een passage waar Plutarchus uiteenzet dat geschiedschrijving systematisch alle feiten op een rij moet zetten, terwijl de functie van de biografie meer instrumenteel is: de tekst moet het morele karakter van de persoon illustreren voor het voordeel van de lezer.¹¹ Deze functie zien we prominent

¹⁰ Friedrich Leo, *Die griechisch-römische Biographie nach ihrer litterarischen Form* (Leipzig 1901); Thomas Hägg, *The Art of Biography in Antiquity* (Cambridge 2012). Voor verdere belangrijke publicaties over antieke biografie, zie onder andere: John Marincola (red.), *A Companion to Greek and Roman Historiography* (Oxford 2007); M.J. Edwards en S. Swain, *Portraits: Biographical Representation in Greek and Latin Literature of the Roman Empire* (Oxford 1997); H. Sonnabend, *Geschichte der antiken Biographie: von Isokrates bis zur Historia Augusta* (Stuttgart 2002); D.R. Stuart, *Epochs of Greek and Roman Biography* (Berkeley 1928); R. Mellor, *The Historians of Ancient Rome. An Anthology of the Major Writings* (New York – Londen 1998).

¹¹ Mary Lefkowitz, 'Patterns of Fiction in Ancient Biography', *The American Scholar* 52:2 (1983) 205-218, aldaar 205: 'historians, (Plutarch) suggests, should make an exhaustive account of every action, particularly military contests; biographers must provide moral illustrations that reveal a man's character.'

aanwezig in *De vita Caesarum* en vergelijkbare werken. Het moraliserende element komt voornamelijk sterk naar voren in een subgenre van antieke biografie dat vaak politieke biografie wordt genoemd en gedefinieerd wordt door Klooster als ‘*the description of the life and deeds of a significant political player of the recent or remote past, individually told, or in a series, with the intent of edifying the readers*’.¹² Stadter maakt duidelijk dat de moraliserende functie een vooraanstaand element is bij Nepos, Tacitus, Suetonius en Plutarchus, die middels exemplarische verhalen de deugden of ondeugden van een person weergeven.¹³ Dit hangt in grote mate samen met het feit dat Romeinen graag naar het verleden keken voor voorbeelden van correct en moreel gedrag. Politieke biografieën konden deze functie in een tekstuele vorm vervullen, hetgeen ook wordt gedaan door *De vita Caesarum*.¹⁴

Als gevolg van het moraliserende aspect van antieke biografieën, niet in het minst de politieke biografieën, is het haast onvermijdelijk dat fictieve elementen naar binnen komen sijpelen. De eerste significante publicatie die dit fenomeen behandelde kwam van Karl Lehrs, die aanstipte dat er onder de gemythologiseerde beschrijving van personen in biografieën vaak een kern van historische waarheid schuilging.¹⁵ Deze benadering is sindsdien dominant gebleven bij de bestudering van antieke biografieën.¹⁶ Een waardevolle recente bijdrage is die van Demoen en De Temmerman, waar een gebalanceerde theoretische blik op antieke biografie wordt gepresenteerd.¹⁷ Een van hun stellingen is dat werken binnen het genre niet bedoeld waren om gelezen

¹² Jacqueline Klooster, ‘Ancient Biographies of Statesmen’, in: Koen de Temmerman (red.), *The Oxford Handbook of Ancient Biography* (Oxford 2020) 323-333, aldaar 233.

¹³ Philip Stadter, ‘Biography and History’, in: Marincola, *A Companion to Greek and Roman Historiography*, 528-540.

¹⁴ Klooster, ‘Ancient Biographies of Statesmen’, 326-328. Klooster stelt bijvoorbeeld dat Tacitus’ Agricola ‘*focuses on the enduring power of the written monument to transmit the virtue of the individual, and thus exhorts readers to similar behaviour*’. Hägg voegt toe dat de morele instructie in antieke biografie tijdloos van aard is: ‘*The object is not imitation of accidental details of the deeds, but of the essence of virtue (courage, justice, self-control, etc.) as exhibited in these historical circumstances*’. Hägg, *The Art of Biography in Antiquity*, 277.

¹⁵ Karl Lehrs, ‘Über Wahrheit und Dichtung in der Griechischen Litteraturgeschichte’, in: *Rheinisches Museum für Philologie, Volume 6* (Frankfurt 1848) 58-81.

¹⁶ Janet Fairweather, ‘Fiction in the biographies of ancient writers’, *Ancient Society* 5 (1974) 231-275, aldaar 272: ‘*(...) the standard approach to marvellous tales was (...) try to find an underlying kernel of truth. This approach is far from having fallen into disuse since then, and not without some justification, for it is unquestionably true that some legends do arise from the accretion of fanciful material around a real historical event.*’

¹⁷ Koen de Temmerman en Kristoffel Demoen, *Writing Biography in Greece and Rome. Narrative Technique and Fictionalization* (Cambridge 2016).

te worden als objectief en historisch accuraat werk: lezers waren zich ervan bewust dat de verhalen niet exclusief feitelijk waren.¹⁸ Lefkowitz heeft aangekaart dat de focus in antieke biografieën niet lag op historiciteit maar op representativiteit: een verhaal werd verteld omdat de auteur het zag als representatief voor het gedrag en karakter van de beschreven persoon, waarbij het dus minder van belang was of het feitelijk correct was.¹⁹ Op hetzelfde moment was het voor biografen belangrijk om niet al te ver van de historische realiteit af te dwalen, aangezien dit makkelijk zou kunnen opvallen bij lezers met primaire kennis over de beschreven gebeurtenissen. Antieke biografie is hiermee een complex genre waarbij het niet altijd gemakkelijk is om onderscheid te maken tussen historische waarheid, versterkte elementen en compleet verzonden verhalen die toegevoegd zijn om de morele boodschap sterker over te brengen. Zoals reeds gesteld in de inleiding is deze vaststelling geen onoverbrugbaar obstakel in dit onderzoek, dat *De vita Caesarum* niet raadpleegt voor historische feiten, maar voor de narratieve technieken en discoursen van Suetonius als auteur. Deze benadering komt overeen met de methode die gebruikt wordt in de belangrijke recente publicatie van Schulz, die in de inleiding van deze scriptie is besproken.²⁰

Aangezien politieke biografie het specifieke genre is waarbinnen Suetonius schrijft, is het nuttig om de historiografie te analyseren wat betreft antieke Romeinse schrijvers als politieke actoren in relatie tot de focus van dit onderzoek, de keizers. Aangezien de bekende antieke auteurs overwegend afkomstig waren uit de senatoriale

¹⁸ Koen de Temmerman, 'Ancient biography and formalities of fiction', in: De Temmerman en Demoen, *Writing Biography in Greece and Rome*, 3-25, aldaar 6: '*ancient biographies were not meant to be read as hermetically sealed depositories of a 'historical' truth and no simple dichotomy between fact and fictiveness can adequately grasp the complexities of narrative literature.*' Deze passage geeft adequaat aan dat waarheid en fictionaliteit in antieke biografieën geen eenzijdig onderwerp is, wat goed aansluit bij de visie van dit paper op de bruikbaarheid van Suetonius' *De vita Caesarum*.

¹⁹ Zie Lefkowitz, 'Patterns of Fiction in Ancient Biography', 208-209. Als voorbeeld geeft Lefkowitz een instantie waarin Herodotus schrijft over een ontmoeting tussen Solon en Croesus, twee bekende historische personen. Reeds in de Oudheid was er discussie over deze ontmoeting en vroeg men zich af of deze wel plaats had gevonden. Dit was echter niet belangrijk voor Herodotus: zijn doel was om het morele karakter van beide personen weer te geven door de ontmoeting het decor te maken voor een gesprek over macht, geld en het leven. Volgens Lefkowitz was het niet Herodotus' bedoeling '*to mislead his audience, but rather to give an important moral focus to his history*'. De benadering van Herodotus is dus zeer vergelijkbaar met die van Suetonius, die het illustreren van (moreel) karakter prioriteit geeft boven het presenteren van historische feiten of correcte chronologieën.

²⁰ Schulz, *Deconstructing Imperial Representation*, 2. In deze publicatie ligt de focus niet op de historische werkelijkheid, maar op narratieve strategieën- specifiek hetgeen dat Schulz '*deconstructing imperial representation*' noemt.

klasse, is er bij deze auteurs overwegend een verlangen te signaleren naar politieke stabiliteit, instandhouding van tradities en respect voor de autoriteit van de Senaat. Een uitgebreid werk over de vaak moeizame relatie tussen senatoren en keizers wordt gegeven door Roman, die schrijft over de vaak intense partijdigheid van senatoren.²¹ Ook Richard Talbert besteedt aandacht aan dit fenomeen in zijn invloedrijke werk *The Senate of Imperial Rome*, en schrijft dat keizers in goed daglicht zouden staan bij senatoren als ze respect toonden voor de traditionele machtspositie van de Senaat. Keizers die zich gedroegen als alleenheersers, of die openlijk vijandig waren tegenover de Senaat of senatoren, konden juist op afkeuring rekenen.²² Wanneer een keizer niet geheel in de smaak viel bij senatoren, bijvoorbeeld door deviant gedrag dat Suetonius in groot detail beschrijft, hadden de senatoren een belangrijk middel in handen: dat wat men tegenwoordig de macht van de pen zou noemen. Zoals beschreven door Roman hebben senatoriale auteurs in enorme mate de postantieke- en in veel gevallen ook de antieke- perceptie van keizers vormgegeven door middel van hun teksten.²³ We dienen antieke auteurs dan ook niet te zien als objectieve feitenvertellers, maar als politieke actoren die vaak het doel hadden om keizers tot een negatief (moreel) voorbeeld te maken. Dit laatste is ook wat Suetonius tracht te doen in veel passages van *De vita Caesarum*.

Suetonius' achtergrond en de aard van zijn werk vormen een belangrijke context voor deze scriptie. Het staat vast dat Suetonius tot de ridderstand behoorde en dus onderdeel was van de Romeinse elite, hetgeen zijn perspectief in belangrijke mate bepaalt.²⁴ Daarnaast vervulde hij verschillende hoge bestuurlijke functies aan het

²¹ Roman, *Emperors et sénateurs*, tekst achterzijde: *'L'égoïsme de classe, les partis pris idéologiques des sénateurs ont constamment (ou presque) attisé un antagonisme apparu avec l'empire et disparu avec lui.'*

²² Richard Talbert, *The Senate of Imperial Rome* (Princeton 1984) 163-164: *'The affable emperor visited [senators] when they were sick, invited them to dinner, and accepted invitations in return. Predictably, senators responded well to such imperial civility. It was an emperor's tyrannical behavior that aroused hostility. For example, on a personal level the extravagant demands for obeisance made by Gaius and Domitian were unacceptable. The tragic consequences of a clash between a tactless emperor and the majority of senators are well known.'*

²³ Volgens Roman is men tegenwoordig zelfs gevangen door het negatieve imago dat senatoren van veel keizers wilden presenteren: *'Quinze ou dix-huit siècles plus tard, nous demeurons prisonniers de l'image qu'ont voulu donner de leur temps les historiens à la solde de l'aristocratie romaine.'* Roman, *Emperors et sénateurs*, achterzijde.

²⁴ D. Wardle, 'Suetonius on Augustus as god and man', *The Classical Quarterly* 62.1 (2012) 307-326, aldaar 307: *'the overarching evaluative framework within which Suetonius assesses his emperors is that of the Roman elite'*.

keizerlijk hof, wat zijn identiteit als elitaire auteur bevestigt.²⁵ Suetonius was zelf geen senator, maar er is consensus over dat hij wel de kant koos van de Senaat in hun conflicten met de keizer. De details over zijn perspectief worden onder andere beschreven door Wallace-Hadrill in zijn fundamentele werk, waar hij onder andere aangeeft dat Suetonius de senatoriale klasse verkiest boven zijn eigen klasse, de *equites*.²⁶ Wallace-Hadrill komt wat betreft het perspectief van Suetonius tot de conclusie dat de auteur vooral waarde hechtte aan hiërarchie en traditie.²⁷ Ook Gasco stelde dat Suetonius '*une conception hiérarchique de la société romaine*' hanteert.²⁸ Dit zal een van de voornaamste redenen zijn geweest waarom Suetonius de kant van de Senaat koos: dit was het traditionele machtscentrum van Rome. Dit onderzoek zal

²⁵ Over Suetonius' carrière, alsmede andere aspecten van zijn leven en hoe deze effect hebben gehad op zijn werk, zie onder andere: H.A. Sanders, 'Suetonius in the Civil Service under Hadrian', *American Journal of Philology* 65 (1944) 113-23; G.B. Townend, 'The Hippo Inscription and the Career of Suetonius', *Historia* 10 (1961) 99-109; J.A. Crook, 'Suetonius Ab Epistulis', *PCPhS* 4 (1956-57) 18-22; Barry Baldwin, 'Was Suetonius Disgraced?', *EMC* 19 (1975) 22-26; Hugh Lindsay, 'Suetonius as "ab epistulis" to Hadrian and the Early History of the Imperial Correspondence', *Zeitschrift für Alte Geschichte* 43:4 (1994) 454-468; Barry Baldwin, 'Suetonius: Birth, Disgrace and Death,' *Acta Classica* 18 (1975) 61-70.

²⁶ Andrew Wallace-Hadrill, *Suetonius: The Scholar and his Caesars* (New Haven 1983) 102. Wallace-Hadrill demonstreert dit punt aan de hand van een passage uit *Aug.* 35-40, waar Suetonius uitgebreid ingaat op de nieuwe senatoriale ambten die Augustus introduceerde, maar waarbij de auteur de nieuwe ambten van de *equites* volledig achterwege laat. Zie ook 99-115 voor details over Suetonius' schrijfperspectief, en pagina 25 voor Wallace-Hadrills overweging dat leden van de ridderstand het ideale publiek van Suetonius waren, maar dat het perspectief in *De vita Caesarum* desalniettemin zeer senator-vriendelijk was. Er is ook geopperd dat Suetonius een uniek perspectief heeft als lid van een groep *nouveau riches* en een anti-senatoriale visie hanteert, maar deze these was bijzonder controversieel, en in deze scriptie hanteer ik de visie van Wallace-Hadrill op Suetonius als elite-auteur. Voor de *nouveau riches*-these, zie Francesco della Corte, *Svetonio eques Romanus* (Florence 1958).

²⁷ Wallace-Hadrill, *Suetonius*, 117: '*The ideal emperor for Suetonius, then, is by no means one who offers a challenge to the high standing of the senate or to the traditional social structure of the Republic. Far from being the enemy of the senate, he must be the friend of all ranks, omnes ordines.*' Zie ook 131, waar Wallace-Hadrill ingaat op het feit dat Suetonius in het algemeen veel aandacht besteedt aan, en ook overwegend positief schrijft over, inspanningen van keizers om tradities in stand te houden, continuïteit te creëren en de algehele status quo te bevorderen. Deze stelling wordt uitgebreid bevestigd in hoofdstuk III van deze scriptie.

²⁸ Jaques Gasco, 'Suetone et l'ordre equestre', *Revue des Etudes Latines* 54 (1976) 257-277, aldaar 269.

er daarom vanuit gaan dat Suetonius een pro-senatoriaal en pro-hiërarchisch perspectief hanteert, wat zijn visie op keizers in belangrijke mate vormgeeft.²⁹

Hier komt de moraliserende functie van politieke biografieën naar boven. Suetonius gebruikt de keizers die hij beschrijft om soms positieve, maar meestal negatieve voorbeelden te construeren van hoe een Romeinse elitepersoon zich dient te gedragen in de bestuurlijke en politieke sfeer. Klooster heeft beargumenteerd dat dit de reden is dat Suetonius relatief veel aandacht besteedt aan de interactie tussen de keizer en verschillende groepen van de elite, aangezien de morele voorbeelden van goede en slechte keizers bedoeld waren voor het nut van mensen in de elite die vaak in aanraking kwamen met de keizer.³⁰ Bradley geeft een treffende samenvatting van deze functie van *De vita Caesarum* en beschrijft Suetonius' focus op *imperial virtues*.³¹ De moraliserende functie zorgt ervoor dat Suetonius in dit werk een keizer-centrisch perspectief hanteert, hetgeen onder andere af te leiden is uit zijn taalgebruik.³² Het persoonsgerichte perspectief zorgt voor andere accenten: Suetonius is voornamelijk geïnteresseerd in de privésfeer, “gekke trekjes” en gebeurtenissen die het karakter van de keizer onthullen.³³ Suetonius was volgens Wallace-Hadrill niet echt geïnteresseerd

²⁹ Wallace-Hadrill voegt de nuance toe dat Suetonius niet bijster geïnteresseerd is in de relaties tussen de keizer en de Senaat, zoals Tacitus bijvoorbeeld wel is bij Tiberius in de *Annales*, en dat hij er dan ook geen aparte aandacht aan besteedt in *De vita Caesarum*. Zoals zal blijken uit de in deze scriptie geselecteerde passages geeft Suetonius wel degelijk informatie over interacties tussen keizers en senatoren, maar meestal met het doel van morele instructie en het weergeven van de persoonlijkheid van de keizer, in plaats van het beschrijven van de politieke situatie. Zie Wallace-Hadrill, Suetonius, 135: Suetonius ‘does not, as we have seen, take the opportunity to discuss the relations of emperors with the Senate’ en *idem*, 9.

³⁰ Klooster, ‘Ancient biographies of statesmen’, 326: ‘*The question a reader of these works is meant to meditate upon is ‘What makes a good emperor?’ (And of course, quite prominently, ‘What does not?’) (...) This does not mean that the work was meant for emperors-to-be, but rather for all who had the day-to-day experience of an emperor and his rule, meaning the majority of the male Roman elite, and in particular the Senate and the equites. This explains the large amount of attention generally allotted to the emperor’s relationship to these governing classes.*’

³¹ K.R. Bradley, ‘Imperial Virtues in Suetonius’ Caesares’, *JIES* 4 (1976) 245-253, aldaar 245: ‘*A noticeable feature of Suetonius’ Caesares is the frequent use and illustrations of virtue-terms to demonstrate aspects of character. This is not altogether surprising given that virtue-terms were deeply connected with the traditionally moralistic nature of Roman historiography.*’

³² Tristan Power (red.), *Suetonius the Biographer: Studies in Roman Lives* (Oxford 2014) 5.

³³ Zie o.a. Suet. *Aug.* 61: ‘Nu heb ik uiteengezet hoe hij was als bevelhebber, in overheidsfuncties en in het besturen van zijn wereldrijk in oorlogs- en vreedstijd, wil ik zijn persoonlijke leven in de familiekring beschrijven en vertellen van zijn gedrag en wederwaardigheden’. (vert. Den Hengst)

in politieke details, en schrijft enkel over politiek wanneer het wat zegt over het karakter van de keizer.³⁴

Het tonen van de keizer was het belangrijkste doel van *De vita Caesarum*. Suetonius laat keizers bijvoorbeeld poëzie-passages citeren die bekend waren bij zijn publiek, hetgeen opnieuw in dienst staat van het onthullen van de ‘werkelijke persoonlijkheid’ van de keizer.³⁵ Daarnaast schrijft Suetonius graag over het intellect, de opleiding en de smaak van keizers, waarbij duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen goede en minder goede keizers.³⁶ Hurley ziet het weergeven van ‘*imperial virtues (or vices)*’ als ‘*paradigmatic of Suetonian biography*’ en stelt dat Suetonius allerlei strategieën toepast om door de volgorde van vertellen een bepaald beeld van keizers te schetsen.³⁷ Suetonius’ focus op de ‘*virtues and vices*’ van keizers is behandeld door Wallace-Hadrill in hoofdstuk 7 van *Suetonius: The Scholar and his Caesars*.³⁸ Langlands heeft beargumenteerd dat de *Levens* een vaste structuur volgen om te laten zien dat de keizers in het begin van hun heerschappij vaak goede daden verrichten, maar later vervielen in krankzinnigheid, deviant gedrag en slechte daden.³⁹ Het is vast te stellen dat Suetonius beelden van keizers wilde schetsen aan de hand van de bestaande moraliteit. Suetonius geeft niet altijd een expliciet waardeoordeel over het gedrag van de keizer, maar ‘*strong moral presuppositions are implicit*’ in zijn werk.⁴⁰ Een passage waarin een keizer zonder goede reden een groot aantal senatoren laat

³⁴ Wallace-Hadrill, *Suetonius*, 118.

³⁵ Tristan Power, ‘Poetry and fiction in Suetonius’ *Illustrious Men*’, in: De Temmerman en Demoen, *Writing biography in Greece and Rome*, 217-239, aldaar 236.

³⁶ Klooster, ‘Ancient biographies of statesmen’, 330. Augustus presenteert Suetonius bijvoorbeeld als een geleerd persoon met een verfijnde classicistische stijl en smaak, terwijl Tiberius onwenselijke archaïsche voorkeuren heeft. Voor de positieve beoordeling van Augustus’ stijl en smaak, zie *Aug.* 86: ‘Voor nieuwlichters zonder smaak en voor archaïsten had hij een even grote minachting, omdat zij volgens hem beiden, zij het op een tegengestelde manier, te ver gingen. Hij haalde hen meer dan eens over de hekel, vooral zijn vriend Maecenas, wiens ‘geparfumeerde tierelantijnen, zoals hij dat noemde, hij telkens weer bespot en belachelijk maakt.’ Voor de negatieve beoordeling van Tiberius’ stijl en smaak, zie *Tib.* 70: ‘Maar zijn gekunsteldheid en zijn angstvallige nauwgezetheid in de woordkeus maakten zijn stijl duister, zodat men zijn geïmproviseerde toespraken stukken beter vond dan zijn voorbereide redevoeringen.’

³⁷ Donna W. Hurley, ‘Suetonius’ Rubric Sandwich’, in: Power, *Suetonius the Biographer*, 21-37, aldaar 22.

³⁸ Wallace-Hadrill, *Suetonius*, 142-174.

³⁹ Rebecca Langlands, ‘Exemplary Influences and Augustus’ Pernicious Moral Legacy’, in: Power (red.), *Suetonius the Biographer*, 111-129, aldaar 123: ‘*Suetonius structures his material so that the good deeds of an emperor’s life precede his descent into depravity*’. Een voorbeeld hiervan is Tiberius, die in hoofdstuk III van deze scriptie wordt behandeld.

⁴⁰ Wallace-Hadrill, *Suetonius*, 167-168.

executeren, dient bijvoorbeeld als bewijs van zijn wreedheid en demonstreert hoe de keizer zich verhoudt tot de mores van de tijd.

De moraliserende, exemplarische functie van Suetonius' beschrijvingen van keizers heeft mogelijk ook een politiek doel gediend. De keuzes voor welke keizers het stempel 'goed' krijgen van Suetonius en welke als 'slecht' worden beoordeeld, werden in hoge mate bepaald door Suetonius' eigen politieke voorkeuren en vooroordelen. Wallace-Hadrill toonde dat Suetonius een traditionalistisch, pro-hiërarchisch perspectief kan worden herkend dat overeenkomt met de blik van de senatoren die Talbert beschreef.⁴¹ Net als hen wilde Suetonius dat keizers zich netjes en met respect gedroegen ten opzichte van de Senaat. Daarom is het logisch dat keizers die vanwege hun vijandige acties tegenover de Senaat ook bij de meeste senatoren niet positief werden beschouwd, zoals Caligula en Nero, ook bij Suetonius het er niet bepaald goed vanaf brengen en vaak zeer negatief beschreven worden. Den Hengst stelt hierover dat de 'laster en achterklap' in Suetonius' werk ons een goed inzicht kunnen geven in 'de vulgaire middelen waarmee de politieke strijd (...) werd gevoerd'.⁴²

De betrouwbaarheid van Suetonius' teksten als historische bron zijn een van de onderwerpen die het meest prominent aanwezig zijn in historiografische debatten over Suetonius en zijn werk. Alvorens op dit specifieke thema in te gaan, zal hier een kort overzicht worden gegeven van de ontwikkeling van de bredere *Suetonian studies*, waarvan treffende samenvattingen zijn gegeven door onder andere Bradley en Benediktson.⁴³ Suetonius is lange tijd onderbelicht geweest door classici en historici, onder andere door de invloed van de contemporaine Tacitus en door Syme's afwijzing van het thema.⁴⁴ De voornaamste reden was dat Suetonius werd gezien als een auteur wiens teksten weinig historische waarde hadden vanwege de hoeveelheid roddel en de vaak fictief ogende verhalen. Voornamelijk in de 19^e eeuw werd Suetonius niet gezien als een serieuze auteur, waardoor hij niet in het rijtje van grootse antieke schrijvers

⁴¹ Wallace-Hadrill, *Suetonius*, 101: 'There can be no doubt that Suetonius not only acknowledged the traditional hierarchy of status, but positively approved of it.'

⁴² Den Hengst, *Keizers van Rome*, 477.

⁴³ K.R. Bradley, 'Review: The Rediscovery of Suetonius', *Classical Philology* 80:3 (1985) 254-265; D. Thomas Benediktson, 'A Survey of Suetonius Scholarship, 1938-1987', *The Classical World* 86:5 (1993) 377-447.

⁴⁴ Syme doet Suetonius af als een vulgaire aanvulling op de 'hoge geschiedenis' die Tacitus schreef. Zie R. Syme, *Tacitus* (Oxford 1958) 502. Tacitus zelf schreef ongeveer gelijktijdig aan Suetonius, en zijn uitgebreide historische was in de Oudheid waarschijnlijk populairder en meer gerespecteerd dan Suetonius' biografische werk.

zoals Tacitus werd geplaatst en de bestudering van zijn werk stagneerde.⁴⁵ Benediktson beschrijft een aantal belangrijke publicaties die in de tweede helft van de twintigste eeuw het tij doen hebben laten keren en Suetonius weer in de schijnwerpers hebben gesteld.⁴⁶ In 1983 zijn twee belangrijke publicaties uitgebracht op die veel aandacht op Suetonius hebben gericht: *Suetonius: The Scholar and His Caesars* van Andrew Wallace-Hadrill, en *Suetonius* van Barry Baldwin.⁴⁷ Wallace-Hadrill besteedt relatief weinig aandacht aan stijl en genre en meer aan de achtergrond en doelen van de auteur, en ook Baldwin focuste zich vooral op historische feiten en de bronnen die Suetonius gebruikte. Baldwin bracht naast *Suetonius* nog een reeks andere publicaties uit, waaronder bijdrages aan het debat over Suetonius' ontslag door Hadrianus. Een belangrijke naam binnen het onderzoeksveld is Hurley, die onder andere een vertaling van en een commentaar op Suetonius' *Caligula* publiceerde.⁴⁸ Een recentere vertaling is die van Osgood, die *De vita Caesarum* treffend karakteriseert als '*perhaps the greatest negative leadership book of all time*'.⁴⁹

Na de publicaties van Wallace-Hadrill en Baldwin is er veel nieuwe waardering en wetenschappelijke aandacht gekomen voor Suetonius. De debatten over de betrouwbaarheid en bruikbaarheid van Suetonius zijn echter niet verdwenen, en het is van groot belang om deze te behandelen. De consensus is dat Suetonius niet bepaald betrouwbaar is. Veel verhalen kopieert hij uit andere bronnen zonder de authenticiteit te kunnen controleren, zoals de seksuele ontmoeting tussen Domitianus en Nerva in *Dom. 1*.⁵⁰ Bij veel belangrijke (politieke) gebeurtenissen laat hij de details achterwege

⁴⁵ Benediktson, 'A Survey of Suetonius Scholarship', 377: '*much has been done to recover Suetonius from nineteenth-century censure as an original writer and as a serious scholar*'.

⁴⁶ Zie onder andere: Barry Baldwin, *Suetonius* (Amsterdam 1983); E. Cizek, *Structures et idéologie dans "Les Vies des douze Césars"* (Boekarest/Parijs 1977); H. Gugel, *Studien zur biographischen Technik Suetons* (Wenen 1977); R. Lounsbury, *The Arts of Suetonius* (Zürich/New York 1987); W. Steidle, *Sueton und die antike Biographie* (München 1951).

⁴⁷ Zie Bradley, 'Review: The Rediscovery of Suetonius', 254-265; Power, *Suetonius the Biographer*, 14. Bradley gaat in op deze publicaties en eerdere historiografie, en ook Power ziet de boeken van Wallace-Hadrill en Baldwin als sleutelpublicaties.

⁴⁸ Donna W. Hurley, *Suetonius: The Caesars* (Cambridge 2011); Donna W. Hurley, *An Historical and Historiographical Commentary on Suetonius' Life of C. Caligula* (Atlanta 1993).

⁴⁹ Josiah Osgood, *How to Be a Bad Emperor: An Ancient Guide to Truly Terrible Leaders* (Princeton 2020).

⁵⁰ Michael Charles, 'Domitianus 1.1: Nerva and Domitian', *Acta Classica* XLIX (2006) 79-87.

en kiest hij er veelal voor om een versie van het verhaal te presenteren dat het best bij zijn beeld van de keizer past. Wallace-Hadrill geeft *Nero* 36 als voorbeeld.⁵¹

Er heeft bij historici en classici lang de opvatting bestaan dat de meeste *Levens* inaccuraat zijn omdat Suetonius door zijn ontslag door Hadrianus toegang tot de archieven verloor. De Coninck heeft dit echter betwist en heeft vraagtekens geplaatst bij het beeld van Suetonius als simpele archievenspeurder.⁵² Ash heeft getoond dat Suetonius de strategie van ‘anchoring’ gebruikt, waarbij de auteur zich beroept op het abstracte en makkelijk manipuleerbare concept van gemeenschappelijke kennis om zijn versie van gebeurtenissen waar hij zelf niet bij was geloofwaardiger te maken.⁵³ Den Hengst voegt toe dat Suetonius veel informatie als basiskennis onderstelt bij het publiek, waardoor hij meer in kan gaan op voor hem interessante details.⁵⁴

Een van de redenen waarom Suetonius vaak niet serieus is genomen als auteur is vanwege zijn gebruik van vele persoonlijke details, die met enige regelmaat zo sappig en schandalig zijn dat ze door historici vaak zijn beschreven als roddel. Dit beeld is onder andere afkomstig uit Syme, die zoals eerder in dit onderzoek aangegeven Suetonius’ werk ziet als vulgaire, inferieure variant op ‘hoge geschiedschrijving’.⁵⁵ Dit idee is echter weerlegd door recente historici, waaronder Klooster, die zich verzet tegen het beschrijven van de voorkeuren van auteurs voor het opnemen van sappige verhalen als sensationisme.⁵⁶ Het tegenovergestelde van wat Syme heeft gesteld is dus volgens

⁵¹ Wallace-Hadrill, Suetonius, 17: ‘*the Pisonian conspiracy against Nero is only cited in passing to provide anecdotal evidence of [Nero’s] cruelty*’.

⁵² L. de Coninck, ‘Suetonius en de archivalia’, *Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België* (Brussel 1983). Voor dit debat, zie ook Lindsay, ‘Suetonius as ab epistulis to Hadrian’, en Baldwins reactie daarop: Barry Baldwin, ‘Hadrian’s Dismissal of Suetonius: A Reasoned Response’, *Zeitschrift für Alte Geschichte* 46:2 (1997) 254-256.

⁵³ De Temmerman, ‘Ancient biography and formalities of fiction’ 6: Suetonius gebruikt ‘anchoring’ als middel ‘*to compensate for a dearth of actual source material and to create the illusion of truthfulness*’. Rhiannon Ash, ‘Never say die! Assassinating emperors in Suetonius’ *Lives of the Caesars*’, in: De Temmerman en Demoen, *Writing biography in Greece and Rome* 200-216, aldaar 205-209.

⁵⁴ Den Hengst, *Suetonius: Keizers van Rome*, 476. Deze basiskennis was vooral gebaseerd op het bredere, uitgebreidere en populaire werk van Tacitus.

⁵⁵ Syme, *Tacitus*, 502.

⁵⁶ Klooster, ‘Ancient biographies of statesmen’, 330: ‘*to call inclusion of personal details ‘sensationalist’ is in most cases a wrong evaluation of their structural importance in the composition of the image of biography’s subject. Such details are not just included ‘because they were out there’, but are often meant to send a strong ethical message*’. Klooster presenteert onder andere het voorbeeld van Plutarchus, die persoonlijke details geeft over Alexander de Grote en Solon om hun persoonlijkheden te beschrijven, en dat

de huidige historiografie waar: de persoonlijke verhalen en sappige details zijn geen nutteloze vulgaire toevoegingen, maar zijn juist centrale hoekstenen voor de manier waarop Suetonius zijn lezers iets probeert bij te brengen over de moraliteit van de beschreven keizer. Dit besef heeft in de historiografie geleid tot een grondige herwaardering van Suetonius als biograaf en als auteur.⁵⁷

Een andere vaak geopperde visie is dat Suetonius simpelweg alle tot hem beschikbare informatie opnam in zijn werk. Deze stelling is onder andere ingenomen door Den Hengst, de auteur van de belangrijkste moderne Nederlandse vertaling van Suetonius.⁵⁸ Het feit dat Suetonius zo vaak schrijft over (al dan niet fictieve) schandalige acties van keizers, is voor Den Hengst vooral een weerspiegeling van het feit dat die informatie beschikbaar was. Den Hengst presenteert Suetonius hiermee als iemand die simpelweg opschreef wat hij hoorde, zonder extern doel. Ik wil juist beargumenteren dat Suetonius wel degelijk een doel had met dit soort passages, namelijk in de eerste plaats het geven van een moreel voorbeeld van goed gedrag, en, daarmee samenhangend, in mindere mate wellicht ook het beschadigen van het imago van de keizer. Suetonius was niet slechts een simpele feitenschrijver, maar iemand die bewust te werk ging. Over deze stelling, en over de kwestie van eventuele expliciet politieke doeleinden van Suetonius, is nog altijd veel debat. Historici en classici hebben zich echter over het algemeen wel gerealiseerd dat Suetonius' werk een onderwerp van nuttig onderzoek is. Dit bachelorwerkstuk behandelt Suetonius niet als onfeilbare bron van kennis, als simpele feitenschrijver of als vulgaire roddelaar, maar opereert vanuit de veronderstelling dat het juist ook nuttig is om aandacht te besteden aan narratieve strategieën en de rol die sterke verhalen en passages vol roddel en achterklap

van Suetonius, die aandacht besteedt aan de studies van keizers *'to deliver indirect judgement on the moral structure of an emperor'*.

⁵⁷ Molly Pryzwansky, 'Cornelius Nepos: Key Issues and Critical Approaches', *The Classical Journal* 105:2 (2009-2010) 97-108, aldaar 100: *'Suetonian studies have moved beyond damning the biographer for eschewing chronology, employing "private" (and at times explicit) anecdotes to build his character portraits, and being "careless" with historical "facts."*'

⁵⁸ Den Hengst, *Suetonius: Keizers van Rome*, 477: 'Het ontbreken van een geprononceerde visie op zijn personages en zijn neiging alles wat gevonden heeft te gebruiken maken dat Suetonius weinig selectief te werk gaat bij het presenteren van zijn omvangrijke materiaal.'

hierbinnen speelden. Wardle, Barton, Newbold en Pryzwansky hebben allemaal nuttige bijdrages gepubliceerd waarin deze methode werd gehanteerd.⁵⁹

Concluderend kan gesteld worden dat in de huidige historiografie steeds meer het besef komt dat de werken van Suetonius een nuttige bron kunnen zijn voor bestudering van de Romeinse keizertijd. Hierbij moet men wel een kritische methode toepassen, zoals deze scriptie zal doen: niet krampachtig naar de historische waarheid zoeken in het geschrevene, maar juist aandacht hebben voor de narratieve strategieën en literaire technieken die zo prominent aanwezig zijn in *De vita Caesarum*. In de teksten van Suetonius zijn twee doelen te ontwaren. Het primaire doel is de morele instructie van de lezers aan de hand van voorbeelden die de goede of slechte (ethische) karaktereigenschappen van keizers demonstreren. Sinds de wederopstanding van *Suetonian studies* in de jaren 1980 is dit centraal komen te staan, en de huidige historiografie ziet de vele persoonlijke details die *De vita Caesarum* kenmerken niet als vulgaire toevoegingen maar als een cruciaal component van het moreel-instructieve element. Suetonius' eventuele politieke doel is onduidelijker, maar het is goed mogelijk dat hij expres een negatief beeld wilde schetsen van keizers die niet voldeden aan zijn visie op politiek (en vice versa), net zoals de senatoren die Roman beschrijft.⁶⁰ Op zijn

⁵⁹ Zie: D. Wardle (red.), *Suetonius' Life of Caligula: A Commentary* (Brussel 1994) 89-94, over hoe Suetonius het positieve personage Germanicus taalkundig contrasteert met het negatieve personage Caligula om deze keizer extra slecht te laten lijken; Tamsyn Barton, 'The inventio of Nero: Suetonius', in: Jas Elsner en Jamie Masters (reds.), *Reflections of Nero: Culture, History, and Representation* (Londen 1994) 48-64, over de narratieve technieken die Suetonius gebruikt om Nero negatief te presenteren; R.F. Newbold, 'Hostility and Goodwill in Suetonius and the Historia Augusta', *Ancient Society* 28 (1997) 149-174, een innovatief artikel waarin de auteur systematisch weergeeft hoe Suetonius en de latere *Historia Augusta* keizers positief dan wel negatief presenteren aan de hand van het aantal passages dat geschaard kan worden onder *hostility* en de passages die gezien kunnen worden als *goodwill* van de keizer; en Molly Pryzwansky, *Feminine Imperial Ideals in the Caesares of Suetonius* (Dissertatie Duke University, Durham 2008), over Suetonius' gebruik van vrouwelijke personages om de persoonlijkheid van mannen te illustreren.

⁶⁰ Een belangrijke kanttekening die hierbij geplaatst dient te worden is dat er wat betreft de politieke intenties van de Romeinse elite-auteurs een zekere cirkelwerking zal hebben plaatsgevonden. Het ligt voor de hand dat daadwerkelijke negatieve interacties tussen de keizer en de Senaat voor dusdanige irritatie hebben gezorgd bij senatoren dat zowel zij als de pro-senatoriale Suetonius ervoor kozen om zo'n incident in tekst vast te leggen- met als doel om de keizer in diskrediet te brengen. Vervolgens zullen eliteauteurs er echter naar alle waarschijnlijkheid voor gekozen hebben om de deviante gedragingen van de keizer nog verder uit te vergroten, om hiermee hun eigen politieke doeleinden te vervullen en hun machtspositie *vis-à-vis* de keizer te bevestigen. Met andere woorden: het is bij het lezen van Suetonius onmogelijk om vast te stellen hoe de beschreven gebeurtenissen daadwerkelijk geschied zijn, aangezien het vermelden ervan onderdeel is van de narratieve strategie om het imago van de keizer via tekst vorm te geven.

minst komen Suetonius' politieke voorkeuren voor traditie, hiërarchie en de instandhouding van de autoriteit van de Senaat- zoals gedemonstreerd door Wallace-Hadrill- duidelijk naar voren en vormen deze zijn blik op keizers en hun gedrag.

Hoofdstuk II

De ‘slechte’ keizers

Julius Caesar, Gaius Caligula

In dit hoofdstuk zullen drie keizers aan bod komen die Suetonius overwegend negatief beschrijft in hun interactie met de Senaat. De deelvraag die hierbij gehanteerd wordt is de volgende: “Hoe gebruikt Suetonius negatieve interacties tussen de keizer en de Senaat om een slecht beeld van de keizer te schetsen?” Ik heb ervoor gekozen om Caesar en Caligula uitgebreid te behandelen omdat de passages uit hun *Levens* zeer geschikt zijn voor de door mij beoogde analyse. Bij elke keizer zal als eerste het historisch kader worden geschetst en zal worden vastgesteld wat de algemene visie van Suetonius op deze persoon is, waarbij ook de *hostility-goodwill*-score van Newbold in overweging wordt genomen.⁶¹ Vervolgens zullen passages worden geanalyseerd waarin conflict plaatsvindt tussen de keizer en senatoren, en zal worden aangegeven onder welke categorie van negatief gedrag deze passage valt. Als laatste zal kort worden gedemonstreerd hoe Suetonius’ negatieve beeld van deze keizers wordt gedeeld door andere auteurs en is blijven voortbestaan in latere tijden.

I. Julius Caesar: van disrespect tot autocratie

Het zal wellicht niet als verrassing komen dat een pro-senatoriale auteur als Suetonius geen bijzonder positief beeld heeft van Julius Caesar. De laatstgenoemde staat immers bekend om zijn grote disrespect voor de Senaat en voor de Republikeinse instituties, en om de monarchale ambities die hebben bijgedragen aan zijn moord. Hoewel deze ambities vermoedelijk zijn uitvergroot door tijdgenoten en auteurs die Caesar ongunstig gezind waren en dit beeld onterecht in de historiografie is bestendigd, staat het vast dat Caesars omgang met de Senaat en de staatsvorm van de Republiek hem veel tegenstanders opleverde, zoals vele malen wordt gedemonstreerd in *De vita Caesarum*.⁶² Caesar was prominent lid van de *populares*-factie, die de macht van de

⁶¹ Newbold, ‘Hostility and Goodwill’.

⁶² Jane F. Gardner, ‘The Dictator’, in: Miriam Griffin (red.), *A Companion to Julius Caesar* (Chichester 2009) 57-71, aldaar 66: ‘*The claim that he wanted to make himself a king, or even a Hellenistic-type king worshiped with divine honors, was first put about by his opponents and detractors, and has been unduly perpetuated in later historiography*’.

volksmassa verkoos boven de traditionele autoriteit van de aristocratische Senaat.⁶³ Dit zorgde natuurlijkerwijs voor veel conflict tussen Caesar en de Senaat, zowel voor als na het verkrijgen van de hoogste macht, en is de reden waarom clashes tussen de twee een rode draad zijn in Suetonius' representatie van Julius.⁶⁴

Gedurende zijn tijd als machthebber voerde Caesar onder andere hervormingen door die de machtspositie van de Senaat verzwakten, waar Suetonius als pro-senatoriale schrijver negatief tegenaan zal hebben gekeken. Hij verkreeg onder andere hij grote controle over de benoeming van senatoren, waardoor hij de Senaat kon vullen met partizanen en loyalisten.⁶⁵ De influx van nieuwe senatoren was een nuttig narratief voor Caesars vijanden, die een scherp contrast schetsten tussen de legitieme oude garde en de verderfelijke Caesar-loyalisten.⁶⁶ Suetonius presenteert Caesar in veel gevallen als een machtswellusteling zonder respect voor de traditionele Republikeinse staatsinrichting. Hierbij komt het motief van de monarch regelmatig naar voren. De Romeinse Republiek was voor een belangrijk deel gebouwd op antikoninklijke idealen, en associatie met koningschap was dan ook geenszins positief in de tijd van Caesar.⁶⁷

⁶³ Lily Ross Taylor, 'Caesar and the Roman Nobility', *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 73 (1942) 1-24, aldaar 3. Volgens Tuori was Caesar, net als figuren als Sulla, iemand die zich expliciet aansloot bij één segment van de Romeinse samenleving en als gevolg hiervan strijd voerde met de andere: Kaius Tuori, 'Augustus, legislative power, and the power of appearances', *Fundamina* 20:2 (Pretoria 2014) 938-945, aldaar 938. Voor verdere publicaties over de strijd tussen de *populares* en de *optimates*, zie onder andere: Alexander Jakobson, 'Traditional political culture and the people's role in the Roman Republic', *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 3 (2010) 282-302; Nicola Mackie, 'Popularis Ideology and Popular Politics at Rome in the First Century B.C.', *Rheinisches Museum für Philologie* 135:1 (1992) 49-73; Robin Seager, 'Cicero and the Word Popvlaris', *The Classical Quarterly* 22:2 (1972) 328-338; Catherine Tracy, 'The People's Consul: The Significance of Cicero's Use of the Term "Popularis"', *Illinois Classical Studies* 33-35 (2008-2009) 181-199.

⁶⁴ Een belangrijke publicatie over Caesars omgang met de elite, waaronder de Senaat, werd geleverd door Taylor: Taylor, 'Caesar and the Roman Nobility'.

⁶⁵ Frank Frost Abbott, *A history and description of Roman political institutions* (Boston/Londen 1901) 134-138. Vanaf 48 v.Chr. hield Caesar daarnaast het *tribunicia potestas* voor het leven, waardoor hij onder andere de wil van de Senaat kon omzeilen door een veto uit te spreken over hun beslissingen.

⁶⁶ Ronald Syme, 'Caesar, the Senate and Italy', *Papers of the British School at Rome* 14 (1938) 1-31, aldaar 12: 'About Caesar's partisans, old senators as well as new, the testimony of his enemies has been dominant. All too easy and convenient the antithesis between legitimate government and rebellious proconsul, between the party of all virtuous and patriotic citizens and the gang of adventurers, morally and (worse than that) socially reprehensible.' Voor voorbeelden van hoe Suetonius dit contrast schetst, zie Suet. Iul. 76 en Suet. Aug. 35.

⁶⁷ Voor een belangrijk werk rond dit thema, zie P.M. Martin, *L'idee de royauté a Rome. II Haine de la royauté et séductions monarchiques (du IVe siècle av. J.-C. au principat*

De traditionele Republikeinse bestuurlijke elite associeerde ‘Caesarisme’ met monarchie, en haar leider met tirannie.⁶⁸ Syme beschrijft deze associaties als ‘*traditional weapons of the Roman political vocabulary, applied to any exercise of exorbitant power*’.⁶⁹ Dit perspectief is ook bij Suetonius te herkennen. Hij parafraseert bijvoorbeeld Cicero, die gezegd zou hebben dat Caesars periode als consul in 59 v.Chr. een *regnum* was waar hij al een tijd naartoe had gewerkt.⁷⁰ Ook senatoren zagen Caesar volgens Suetonius als koning.⁷¹ Uit een berucht incident met een lauwerkrans met een witte band, een sterk monarchaal symbool, blijkt volgens Suetonius dat Caesar onacceptabele koninklijke ambities had.⁷² Suetonius’ eindoordeel over Julius Caesar in *Iul.* 76 is vernietigend, en deze passage is een treffende samenvatting van alles wat er volgens Suetonius- en met hem vele anderen binnen de elite- mis was aan Caesar en

augusteen) (Clermont-Ferrand 1994). Voor de relatie tussen de Republikeinse en monarchale zelfpresentaties van Romeinse keizers, zie Andrew Wallace-Hadrill, ‘Civilis Principis: Between Citizen and King’, *JRS* 72 (1982) 32-48. Voor een kritische benadering van het concept van monarchie en de houding van de Romeinen daartegenover, zie Andrew Erskine, ‘Hellenistic Monarchy and Roman Political Invective’, *The Classical Quarterly* 41:1 (1991) 106-120.

⁶⁸ Luciano Canfora, ‘Caesar for Communists and Fascists’, in: Griffin (red.), *A Companion to Julius Caesar*, 431-440, aldaar 432: ‘*for the members of the ruling classes of late-republican Rome (...) the Caesarian experiment could only be placed, in constitutional terms, on the side of “monarchy,” which was utterly illegal in Rome. (...) regnum – and, most of all, aspiring to it – is at Rome a crime (...). King-usurper and tyrant coincide, and, from the point of view of the Roman ruling classes, both are present in the figure of Caesar and in the kind of power which he established through the dictatorship for life.*’

⁶⁹ Syme, ‘Caesar, the Senate and Italy’, 3.

⁷⁰ Suet. *Iul.* 9: ‘Ook Cicero schijnt hierop een toespeling te maken in een brief aan Axius, waar hij schrijft dat Caesar zich als consul de alleenheerschappij had verworven waar hij als aedilis van had gedroomd.’ Het is waarschijnlijk dat Suetonius het eens zal zijn geweest met deze stellingname, aangezien de rest van *Iul.* 9 Caesar voorstelt als een calculerend persoon die bij meerdere samenzweringen betrokken was.

⁷¹ Suet. *Iul.* 80. Tijdens verkiezingen in de Senaat gebeurde het volgende: meerdere senatoren ‘schreven onder het beeld van Lucius Brutus: ‘Leefde u nog maar!’ en onder dat van Caesar zelf: *Brutus, die de koning wegjoeg, werd als eerste consul hier; Caesar, die de consuls wegjoeg, werd ten slotte koning hier.*’

⁷² Suet. *Iul.* 79: ‘Tijdens het Latijnse offerfeest werd hij bij zijn terugkeer in Rome door het volk met ongekend enthousiasme toegejuicht. Iemand uit de massa plaatste bij die gelegenheid een lauwerkrans omwonden met een witte band op zijn standbeeld. De volkstribunen (...) gaven bevel de band van de krans weg te nemen en de man te arresteren. Maar Caesar voer heftig tegen de tribunen en onthief hen van hun functie, woedend omdat de suggestie van het koningschap zo slecht werd ontvangen (...). Toch slaagde hij er sedertdien niet meer in het boze vermoeden dat hij zelfs de koningstitel nastreefde weg te nemen, hoewel hij tot het volk, toen het hem als koning begroette, zei dat hij Caesar was, geen koning.’ Zie ook Plut. *Caes.* 60 voor een beschrijving van hetzelfde incident en een algemene beoordeling van Caesars neigingen naar het domein van het koninklijke.

zijn politiek.⁷³ Het feit dat Caesar te werk ging ‘zonder zich aan de traditie iets gelegen te laten liggen’ zal Suetonius in het bijzonder hebben beledigd gezien diens traditionalistische insteek, zoals beschreven in hoofdstuk 1.⁷⁴

In Suetonius’ *Caesar* wordt dus een man afgebeeld die op zeer gespannen voet staat met de traditionele instituties en conventies van de Romeinse Republiek. Newbold heeft geobserveerd dat Caesar 15,5 keer per duizend woorden een vijandelijke actie uitvoert.⁷⁵ Gecombineerd met de *goodwill*-score van 9,7 is vast te stellen dat Caesar overwegend naar voren komt als agressor met vijandelijke acties.⁷⁶ Veel van die agressies komen tot uiting in zijn regelmatige clashes met de Senaat en de senatoriale klasse, waarvan de belangrijkste passages hier geanalyseerd worden.⁷⁷ **Suetonius, Iulius**

Suet. Iul. 16: Deze passage geeft inzicht in een incident dat gezien kan worden als tekenend voor de manier waarop Caesar omgaat met de Senaat. De tekst beschrijft een conflict tussen de Senaat enerzijds en twee verkozen functionarissen anderzijds, namelijk volkstribuun Caecilius Metellus en Julius Caesar zelf. De wetsvoorstellen van Metellus, gesteund door Caesar, waren onacceptabel voor de Senaat, die beide mannen

⁷³ Suet. *Iul.* 76. Caesar komt hier over als een tiran met grenzeloze ambities van absolute macht en zelfverheerlijking, wat in die tijd als onacceptabel zou zijn gezien. ‘Toch wegen andere daden en uitspraken van hem zo zwaar dat men meent dat hij misbruik heeft gemaakt van zijn absolute macht en dat hij terecht is vermoord. Het was hem immers niet genoeg buitensporige eerbewijzen te aanvaarden (...), hij liet zich ook eerbewijzen toekennen die de menselijke maat te boven gaan: een gouden zetel in het senaatsgebouw en op de rechtbank (...) en de vernoeming van een maand naar hem.’ Zie ook Suet. *Iul.* 77, waar Suetonius Caesar beoordeelt als arrogant vanwege uitspraken als ‘De mensen moesten wat meer op hun woorden letten in mijn aanwezigheid en mijn woord als wet beschouwen.’ (vert. Den Hengst)

⁷⁴ Suet. *Iul.* 76; Wallace-Hadrill, *Suetonius*, 117, 131.

⁷⁵ Newbold, ‘Hostility and Goodwill’ 156.

⁷⁶ Onder hostility verstaat Newbold de volgende zaken: ‘Apply direct force: kill, injure, mutilate, harm, beat, destroy, attack with force, invade, seize, shove, hit, torture. (...) Deprive or abandon: rob, betray, deceive, mutiny, rebel, divorce, reject, banish, fine, refuse help to. (...) Generally cause fear, suffering or anguish in ways not covered above or below: torment, punish, intimidate. (...) Verbal assault: criticise, depreciate, threaten, blame, despise, express anger at, quarrel or argue with in unfriendly way, accuse, annoy, provoke. (...) Seek revenge; hate, or stir up hatred against; enjoy the sufferings of another. (...) Restrict: hinder, thwart, block, impede, imprison, bind, arrest.’ Newbold, ‘Hostility and Goodwill’ 153-154.

⁷⁷ De geselecteerde passages uit *De vita Caesarum* zijn te vinden in de bijlagen. Als u deze scriptie in Microsoft Word leest, is het mogelijk om gemakkelijk naar een bijlage te springen door de CTRL-knop ingedrukt te houden en op de linkermuisknop te drukken. Indien u de scriptie als PDF-bestand leest, volstaat een druk op de linkermuisknop. Na de passages is tevens een link opgenomen die teruggaat naar de hoofdtekst.

vervolgens uit hun ambten verwijderde.⁷⁸ Deze gang van zaken wordt bevestigd door Cassius Dio, die de gebeurtenis beschreef als een overwinning voor de Senaat, hetgeen niet verwonderlijk is.⁷⁹ Het disrespect dat Caesar heeft voor de autoriteit van de Senaat blijkt uit het feit dat hij zijn officiële afzetting door de Senaat volgens Suetonius compleet negeert en zijn ambt blijft uitoefenen; pas wanneer zijn veiligheid in gevaar komt, besluit hij hier een einde aan te maken. Deze passage is hiermee een goed voorbeeld van Suetonius' motief van Caesar als man die de traditionele Republikeinse staatsinstellingen negeert en de Senaat probeert te omzeilen. Dit effect zal zijn versterkt doordat Caesar nog geen jaar eerder op schandalige wijze was omgegaan met senatoren rondom een verkiezing.⁸⁰ Daarnaast wordt Caesar voorgesteld als calculerend: niet het respect voor de Republiek en senatoriale macht, maar de vrees voor zijn eigen situatie zet hem ertoe om uiteindelijk toch te gehoorzamen.⁸¹

Suet. *Iul.* 18: In deze passage wordt Caesar expliciet gepresenteerd als man zonder respect voor de tradities van de Republiek, iemand die 'in strijd met wet en gebruik' handelde. Nieuwe gouverneurs werden geacht te wachten op formele

⁷⁸ W. Jeffrey Tatum, 'The Final Crisis (69-44)', in: Nathan Rosenstein en Robert Morstein-Marx reds, *A Companion to the Roman Republic* (Oxford 2006) 190-212, aldaar 196. Voor een kritische benadering van de episode die Suetonius beschrijft, zie Roman M. Frolov, 'Better than (when) a Magistrate? Caesar's Suspension from Magisterial Functions in 62 BC', *Mnemosyne* 70:6 (2017) 977-995.

⁷⁹ Dio 37.43. Het pro-senatoriale perspectief dat Dio in deze passage duidelijk hanteert is niet verrassend, aangezien hij zelf een senator was en net als Suetonius positief kijkt tegen het respecteren van de autoriteit van de Senaat.

⁸⁰ Tatum, 'The Final Crisis' 196: Caesar '*had already attracted senatorial opprobrium by standing, in the previous year, for the office of pontifex maximus, when it was vacated by the death of Metellus Pius. By doing so, he challenged the claims of two senior consules, Servilius Isauricus (cos. 79) and Catulus. His popularity with the People and his enormous expenditure on bribery secured his election, which astonished – and offended – his seniors.*' Dit incident zal ervoor gezorgd hebben dat er binnen (een deel van) de elite reeds een perceptie bestond van Caesar als man zonder respect voor de Senaat. Zie ook Plut. Caes. 7 voor Plutarchus' versie van deze gebeurtenis.

⁸¹ Suetonius noemt tevens dat Caesar na het incident een massa van zijn aanhangers tot kalmte riep en het conflict met de Senaat bijlegde, maar ik vermoed dat dit in de ogen van Suetonius voornamelijk opportunistisch zal zijn geweest. Suet. *Iul.* 16: 'Zelfs maande hij een volksmassa, die zich twee dagen later geheel spontaan voor zijn huis verzamelde en hem op luidruchtige wijze steun toezegde als hij zich op zijn post zou willen handhaven, tot kalmte. Deze onverwachte ontwikkeling bracht de senaat (...) ertoe hem dank te betuigen bij monde van enkele vooraanstaande leden. Zij nodigden hem uit in het senaatsgebouw te komen, prezen hem in zeer vererende bewoordingen, trokken hun eerdere beslissing in en gaven hem al zijn bevoegdheden terug.'

bevestiging door de Senaat in een officiële verklaring.⁸² Caesar negeert deze conventie en vertrekt in alle haast naar Zuid-Spanje, wat hij volgens Suetonius deed uit puur financieel eigenbelang. Opnieuw wordt Caesar neergezet als iemand wiens prioriteiten bij zijn eigen gewin liggen in plaats van bij de traditionele gang van zaken waar Suetonius en velen in de Senaat zo aan hechten.

Suet. *Iul.* 28: In deze passage wordt verteld hoe Caesar opnieuw allerlei acties uitvoerde zonder toestemming van de Senaat. Hij onderneemt dure activiteiten zoals het sturen van legers en het versieren van steden in verre landen- ongetwijfeld om zijn eigen doelen en ambities te dienen- zonder tussenkomst van het instituut dat hier in de Romeinse Republiek voor verantwoordelijk is.⁸³ Suetonius' lezers zullen Caesars acties hier hebben opgevat als een duidelijke aanval op de autoriteit van de Senaat. Hiermee demonstreert Suetonius dat Caesar een man is die zich reeds in dit stadium gedraagt als een autocraat die weinig ontzag kan opbrengen voor de traditionele Republikeinse gang van zaken.

Suet. *Iul.* 30: In de late jaren 50 v.Chr. had Caesar te maken met een aantal rivalen binnen de Senaat die hem wilden vervolgen wanneer hij terugkeerde uit Gallië. Hij kwam in conflict met de Senaat toen dat instituut een voorstel van hem afwees dat de kans op gerechtelijke vervolging zou hebben verkleind.⁸⁴ Suetonius beschrijft de

⁸² J.C. Rolfe vert., *SUETONIUS, Lives of the Caesars, Volume I* (LCL 31) 55: Caesar vertrok naar de provincie 'without waiting for the decrees of the senate which formally confirmed the appointments of the new governors, and provided them with funds and equipment.'

⁸³ Eric Posner, 'The Constitution of the Roman Republic: A Political Economy Perspective', *University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper* 327 (Chicago 2010) 6. Zowel financiën als buitenlandbeleid waren traditionele beleidsdomeinen van de Senaat van de Romeinse Republiek. Als een persoon op eigen houtje dure projecten onderneemt- het verfraaien van steden in verschillende delen van het Romeinse territorium moet veel geld hebben gekost- zonder toestemming van de Senaat, zal dat gezien zijn als een ernstige schending van de autoriteit van de Senaat. Het is dan ook niet toevallig dat Suetonius, die wil aantonen dat Caesar geen respect had voor traditionele regels en instituties, dit incident hier noemt. Zie ook Abbott, *A history and description of Roman political institutions* 234-239 voor de rol van de Senaat bij financiën en buitenlandbeleid. Zie daarnaast James Tan, *Power and Public Finance at Rome, 264-49 BCE* (Oxford 2017); Michael J. Taylor, 'State Finance in the Middle Roman Republic: A Reevaluation', *American Journal of Philology* 138:1 (2017) 143-180; David B. Hollander, *Money in the Late Roman Republic* (New York 2007); Andrew Lintott, *The Constitution of the Roman Republic* (Oxford 1999).

⁸⁴ Frank A. Sirianni, 'Caesar's Peace Overtures to Pompey', *L'antiquité Classique* 62 (1993) 219-237, aldaar 219-221. Voor een beschrijving van deze gebeurtenis en de burgeroorlog die het veroorzaakte, zie T.P. Wiseman, 'Caesar, Pompey and Rome, 59-50 B.C.', in: J.A. Crook, Andrew Lintott en Elizabeth Rawson (reds.), *The Cambridge Ancient History - Volume 9: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 BC* (Cambridge 1994) 368-423; Elizabeth Rawson, 'Caesar: civil war and dictatorship', in: *idem*, 424-467.

agressieve houding van Caesar die hierop volgde: vanuit Ravenna maakt hij een expliciete bedreiging van oorlog en geweld richting de Senaat, indien die ‘maatregelen’ zou nemen tegen hem en zijn bondgenoten. Plutarchus voegt toe dat Caesar spoedig met duizenden van zijn soldaten naar Italië marcheerde en daar een stad innam.⁸⁵ Suetonius toont in deze passage dat Caesar op onenigheden tussen zichzelf en de Senaat reageerde met dreigementen en agressie. In plaats van zich te voegen naar de wensen van de senatoriale meerderheid, geeft hij zijn pogingen om vrede te sluiten grotendeels op en bereidt hij zich voor op burgeroorlog. Voor Suetonius is deze passage dan ook een perfecte demonstratie van Caesars profiel als vijand van de Senaat en van de Republiek als geheel.

Suet. Iul. 76: In deze passage toont Suetonius dat Caesar zich ook tijdens zijn periode als dictator niet respectvol gedroeg tegenover de Senaat en de bestuurlijke elite in het algemeen. Suetonius beschrijft hoe Caesar lijnrecht tegen de traditie en regels ingaat in zijn omgang met die groep. Het feit dat hij tien ex-praetors de prestigieuze onderscheidingstekens van ex-consuls gaf, geeft aan dat Caesar weinig aandacht had voor de traditionele hiërarchie en dat hij (ex-)consuls- altijd senatoren- niet behandelde met de eer en het respect dat hen toebehoorde.⁸⁶ Hier zullen Suetonius en zijn publiek grote aanstoot aan hebben genomen. Daarnaast is Suetonius sceptisch over de toevoegingen van ‘half barbaarse Galliërs’ aan de Senaat; dit incident leidde inderdaad tot grote controverse.⁸⁷ Ook deze vermelding kan gezien worden als een

⁸⁵ Plut. *Pomp.* 60.1

⁸⁶ Er is in dit geval een verschil tussen de Nederlandse en de Engelse vertaling. De Nederlandstalige versie van Den Hengst noemt oud-consuls als concrete personen (‘tien mannen (...) gaf hij de onderscheidingstekens van oud-consuls’), terwijl de Engelstalige variant spreekt over ‘*the emblems of consular rank*’ (vert. Rolfe, LCL 31, 101). Bij de vertaling van Den Hengst is te verwachten dat Caesar met deze actie de desbetreffende consuls in het specifiek beledigde door hun onderscheidingstekens aan ondergeschikten te geven; uit de vertaling van Rolfe volgt de interpretatie dat Caesar simpelweg losjes omging met tekens van prestige en hiermee dus een gebrek aan respect voor tradities toonde. Beide betekenissen staan gelijk aan een veroordeling van Caesar, maar de vertaling van Den Hengst geeft in mijn ogen een nog sterker negatief beeld.

⁸⁷ Barbara Levick, ‘Caesar’s Political and Military Legacy to the Roman Emperors’, in: Griffin (red.), *A Companion to Julius Caesar*, 209-223, aldaar 212: ‘*Membership of the Senate was altogether a sore point in Caesar’s regime. He exercised formal control, taking on the post of supervisor of manners (praefectura morum), and enlarged the Senate to 900 men, admitting supporters from the provinces, which caused outrage (...).*’

aanval van Caesar de bestaande conventies en hiërarchische structuren binnen de Romeinse Republiek.⁸⁸

Suet. *Iul.* 78: Bij dit incident toont Caesar, op dit punt op het hoogtepunt van zijn alleenheerschappij, in niet mis te verstane termen ‘zijn minachting voor de senaat’.⁸⁹ De senaat was een instituut dat gerespecteerd diende te worden, en volgens de traditie had Caesar zijn respect moeten tonen door voor hen op te staan. Caesar breekt de conventie echter, waarmee Suetonius opnieuw aantoont dat Caesar geen ontzag had voor de tradities van de Republiek- hetgeen hem uiteindelijk zelfs fataal zou worden volgens de schrijver. Stenger beschrijft het blijven zitten van Caesar als ‘*Normentransgression*’ en geeft een uitgebreide analyse van de gebeurtenis.⁹⁰ Suetonius weet ook te demonstreren dat Caesar hypocriet was en zichzelf duidelijk boven alle anderen plaatste, aangezien hij wel aanstoot neemt wanneer de tribuun Aquila niet voor hem opstaat. Hiermee fungeert deze passage ook deels als uiteenzetting van de karaktereigenschappen en het gebrek aan moraliteit van Caesar, wat Suetonius vanwege de moraliserend-instructieve functie van zijn tekst graag wilde demonstreren aan zijn lezers.

⁸⁸ Zie ook Dio 52.42: toen Augustus censor werd in 28 v.Chr. was het aantal senatoren opgelopen tot ongeveer 1000, als direct gevolg van de burgeroorlogen in het algemeen en van Caesars beleid in het bijzonder. Dio noemt dat een groot aantal van de nieuwe senatoren eigenlijk geen plaats had in die klasse, en dat veel van hen waren benoemd om politieke doeleinden. Hiermee hanteert Dio een vergelijkbare insteek als die van Suetonius: Caesar was op een slechte manier omgegaan met de Senaat door allerlei mensen er lid van te maken die er eigenlijk niet hoorden te zijn. Augustus was degene die dit opknapte en de oude situatie herstelde; in het volgende hoofdstuk zal gedemonstreerd worden dat een dergelijke actie voor Suetonius tekenend is voor de manier waarop een goede keizer omgaat met de senaat.

⁸⁹ Suet. *Iul.* 79. De gebeurtenissen uit Suet. *Iul.* 78 beschrijft Suetonius als een ‘vernederende demonstratie van zijn minachting van de senaat’, en het incident met de lauwerkrans uit Suet. *Iul.* 79 beschrijft de auteur stellig als ‘een nog veel duidelijker bewijs van zijn arrogantie’.

⁹⁰ J. Stenger, ‘Sitzen bleiben oder aufstehen? Caesars symbolische Kommunikation auf der Bühne des Forum Iulium (Suet. *Iul.* 78)’, in: F. Mundt (red.), *Kommunikationsräume im kaiserzeitlichen Rom* (Berlijn 2012) 143-168, aldaar 149-150. Stenger plaatst het incident in een bredere context van Suetonius die in de hoofdstukken rondom deze passage meerdere voorbeelden geeft van Caesar die regels breekt op het gebied van symboliek en communicatie, waarmee het voortbestaan van de Republikeinse staatsvorm in het geding komt. In Stengers interpretatie is Suet. *Iul.* 78 dus een van de passages die opbouwt naar de voor Suetonius logische conclusie, namelijk dat Caesars traditie-brekende gedrag leidt tot politieke discussie en uiteindelijk tot zijn gerechtvaardigde dood.

II. Caligula: wreedheid en krankzinnigheid

Weinig Romeinse keizers worden zo uniform slecht beoordeeld als Gaius Caligula, die regeerde tussen 37 en 41 na Christus.⁹¹ Hij wordt herinnerd om zijn intense paranoia, pogingen tot extreme alleenheerschappij, en bovenal om de krankzinnigheid van veel van zijn acties.⁹² Zoals gedemonstreerd in dit onderzoek speelden antieke elite-auteurs een belangrijke rol bij het vormgeven van dit beeld. Cassius Dio schroomde bijvoorbeeld niet om de keizer te beschrijven als gestoord en om zijn vele deviante gedragingen te benadrukken.⁹³ Suetonius was hier zeker geen uitzondering op: Cary stelt in zijn klassieke werk dat Suetonius Caligula consistent presenteert als ‘*as a stark lunatic of the megalomaniac type*’.⁹⁴ Daarnaast probeert Suetonius aan te tonen dat Caligula megalomane, paranoïde en bijzonder wrede karaktereigenschappen vertoonde. Hierdoor is deze keizer een van de sterkste morele anti-voorbeelden uit *De vita Caesarum*.⁹⁵ Caligula scoort tevens slecht op de *hostility-goodwill* score: hij is verantwoordelijk voor 75 procent van de agressieve acties in zijn *Leven*, en toont

⁹¹ Een fundamenteel werk is Hurley, *An Historical and Historiographical Commentary on Suetonius' Life of C. Caligula*. Drie belangrijke biografieën, elk met verschillende visies op Caligula's heerschappij, zijn: Anthony A. Barrett, *Caligula: The Corruption of Power* (New Haven 1998); Arthur Ferrill, *Caligula: Emperor of Rome* (Londen 1991); Aloys Winterling, *Caligula. Eine Biografie* (München 2003).

⁹² Robert S. Katz, ‘The Illness of Caligula’, *The Classical World* 65:7 (1972) 223-225, aldaar 223: ‘The Emperor Gaius Caesar (Caligula) is generally believed to have been a madman. The ancient historians, upon whom we rely for our knowledge of Caligula, regarded him as a lunatic and laid the cause of his tyrannical actions to insanity.’ A.T. Sandison, ‘The Madness of the Emperor Caligula (Gaius Julius Caesar Germanicus)’, *Medical History* 3 (1958) 202-209, aldaar 202: ‘Throughout the centuries the name of Caligula has been synonymous with madness and infamy, sadism and perversion.’

⁹³ Zie onder andere Dio 59.26.5: alle lof van mensen die hem vergeleken met een (half)god steeg de keizer naar het hoofd, waarna hij claimde dat hij seks had gehad met de maan en zichzelf verkleetde als Jupiter om vrouwen (in het bijzonder zijn zussen) te verleiden.

⁹⁴ Max Cary, *A history of Rome down to the reign of Constantine* (Londen 1954).

⁹⁵ Voor niet-senatoriale passages uit Suetonius over Caligula's wreedheid, zie: Suet. *Cal.* 11, waar Suetonius Caligula beschrijft als ‘gretig toeschouwer’ van ‘folteringen en executies’, hetgeen zijn ‘wrede en verdorven natuur’ aantoonde; Suet. *Cal.* 26, waar Caligula verwanten en bondgenoten beloofde met een ‘wrede dood’; Suet. *Cal.* 27, waar ‘zijn aangeboren wreedheid’ blijkt uit het feit dat hij levende mensen gebruikte als voedsel voor wilde beesten; Suet. *Cal.* 30, waar Caligula wordt beschreven als iemand die mensen graag ziet lijden bij hun dood; Suet. *Cal.* 35, waar Caligula de vazalkoning Ptolemeus laat executeren omdat zijn kledij de aandacht afleidde van Caligula zelf; Suet. *Cal.* 48, waar Caligula het ‘onuitsprekelijk wrede plan’ bedacht om legioenen te decimeren. Voor passages die Caligula's krankzinnigheid tonen: Suet. *Cal.* 37, waar de keizer een gigantisch fortuin uitgeeft aan extravagante persoonlijke projecten; Suet. *Cal.* 51, waar Suetonius speculeert over de ‘geestesziekte’ van de keizer vanwege ‘de aan elkaar tegengestelde gebreken die hij in zich verenigde, extreme zelfverzekerdheid en buitensporige vreesachtigheid’; Suet. *Cal.* 52, over de vreemde, “niet menselijke” kleding van de keizer.

slechts 8,4 keer per duizend woorden *goodwill*.⁹⁶ Ook Cochran geeft Caligula een slechte score aan de hand van Suetonius.⁹⁷

Een belangrijke reden voor de negatieve presentatie van Caligula is te vinden in zijn omgang met de Senaat, en met de Romeinse elite in het algemeen.⁹⁸

Het feit dat de Senaat volledig werd gepasseerd bij de troonsbestijging van Caligula – deze werd geïnitieerd door de Praetoriaanse Garde in plaats van door de senatoren – zal opgevat zijn als een grote belediging jegens de Senaat en haar autoriteit, en gaf het startschot voor historisch slechte relaties.⁹⁹ Daarnaast was hij naar verluidt van plan de Senaat te beroven van haar macht door zichzelf en/of de hoofdstad te verhuizen naar Alexandrië.¹⁰⁰ Caligula hanteerde een zeer autocratische, door het Hellenistisch koningschap geïnspireerde bestuursstijl, liet regelmatig critici hiervan executeren, en zocht de steun van de ridderstand en het volk in plaats van de institutionele medewerking van de Senaat.¹⁰¹ Dit alles viel in zeer slechte aarde bij de senatoriale klasse, die hem uiteindelijk liet ombrengen en later uitzonderlijk negatieve werken over hem schreef.¹⁰² Enkele relevante passages uit Suetonius worden hier besproken.

Suet. Cal. 26: Deze passage illustreert zowel het disrespect dat Caligula, net als veel van zijn voorgangers en opvolgers, toonde tegenover de Senaat, als zijn neigingen tot deviant gedrag. De tekst is onderdeel van een bredere paragraaf die bedoeld is om te illustreren dat Caligula ongunstige relaties had met alle standen, wat

⁹⁶ Newbold, 'Hostility and Goodwill' 156.

⁹⁷ Larry R. Cochran, 'Suetonius' Conception of Imperial Character', *Biography* 3:3 (1980) 189-201, aldaar 197: in Cochrans tabel, waarbij een hoge score staat voor een negatieve visie van Suetonius op de desbetreffende keizer, krijgt Caligula krijgt een score van 55. Dit is de hoogst mogelijke score bij de 11 categorieën van het (morele) karakter van de keizer, en is de hoogste score van alle keizers.

⁹⁸ Zie bijvoorbeeld Suet. Cal. 35, waar Caligula zijn disrespect en beledigende houding jegens de elite toont door hen te beroven van de 'oude eretekens van hun familie'.

⁹⁹ Zvi Yaevetz, 'Caligula, Imperial Madness and Modern Historiography', *Klio* 78:1 (1996) 105-129, aldaar 105.

¹⁰⁰ Suet. Cal. 49. Barrett stelt dat Caligula met deze actie tot doel had om meer macht voor zichzelf te verkrijgen door het centrum van de macht te verplaatsen naar een locatie waar de Senaat niet relevant was omdat het uit haar traditionele sfeer was verwijderd. Barrett, *Caligula*, 220.

¹⁰¹ Caligula's Hellenistische visie op het keizerschap wordt onder andere duidelijk in Suet. Cal. 22, waar Caligula hoofden op de beelden van goden verving door zijn eigen hoofd, waarmee hij duidelijk connectie zocht met bestaande en historische systemen van goddelijke monarchie. Zie het klassieke werk Dietrich Böschung, *Die Bildnisse des Caligula* (Berlijn 1989) voor analyses van de numismatische afbeeldingen van Caligula, waaruit onder andere Caligula's focus op persoonsverering blijkt. Zie o.a. Suet. Cal. 9 voor Suetonius' observatie dat Caligula veel steun had van de ridderstand en van militairen.

¹⁰² Zie Suet. Cal. 56-58 voor de moord op Caligula – met senatoriale steun.

voor Suetonius een duidelijk teken was van een slecht keizer.¹⁰³ Caligula komt in de tweede en derde zin naar voren als iemand die opzettelijk moeite doet om de senatoren te beledigen. Hij onderneemt acties die de senatoriale eer en autoriteit aanvallen, en die te interpreteren zijn als een poging van Caligula om op excessieve wijze te tonen wie de baas was.¹⁰⁴ De vierde zin in het bijzonder toont duidelijk zijn grote wreedheid en krankzinnigheid. Zijn disrespect jegens de traditionele staatsinstellingen wordt door Suetonius expliciet gemaakt in de laatste twee zinnen, waarin Caligula demonstreert dat hij meer bezig is met zijn eigen ijdelheid dan met het fatsoenlijk functioneren van het Romeinse staatsapparaat.

Suet. Cal. 28: Uit deze passage blijkt een andere belangrijke karaktereigenschap van Caligula waar Suetonius de nadruk op legt: zijn paranoia. Caligula is zo angstig voor samenzweringen en aanvallen dat hij een groot aantal mensen laat ombrengen, zonder proces en zonder legitieme reden. Suetonius toont zichzelf opnieuw zeer senaat-centrisch: aan de verschrikkelijke dood van een senator, nota bene aan de ingang van het senaatgebouw, wijdt hij extra aandacht. Hiermee demonstreert hij ook wederom de wreedheid en gewelddadigheid van keizer Caligula. Het incident kan geïnterpreteerd worden als bewijs dat Caligula meer de steun van het volk zocht dan de goedkeuring van de Senaat, die hij openlijk uitdaagde.¹⁰⁵

Suet. Cal. 55: Hoewel het allerm minst vaststaat of de benoeming van Caligula's paard tot consul daadwerkelijk is doorgegaan, is het incident dat Suetonius hier beschrijft een van de meest bekende en beruchte momenten van Caligula's

¹⁰³ Suet. Cal. 26.4: 'De overige standen behandelde hij net zo hooghartig en gewelddadig'; Wallace-Hadrill, *Suetonius*, 117: '*Far from being the enemy of the senate, [the emperor] must be the friend of all ranks, omnes ordines.*'

¹⁰⁴ Dit is het meest aanwezig in de derde zin, waar Suetonius de senatoren in feite het werk van slaven laat doen. Voor Suetonius, die de traditionele hiërarchie van de standen in de Romeinse maatschappij van enorm belang vond, zal dit een onvergeeflijke actie zijn geweest. Voor een analyse van het incident in Suet. Cal. 26.2, zie Konrad Vössing, 'Suetonius, Caligula 26,2: Senatorische Sklavendienste am kaiserlichen Speisesofa', *Analele Universității Dunărea de Jos din Galați. Seria Istorie* 1 (2002) 25-38.

¹⁰⁵ Gnilka noemt Suet. Cal. 28 als voorbeeld van 'Volksjustiz', wat gelijk kan worden gesteld aan buitengerechterlijke executies van personen, uitgevoerd via de weg van lynchpartijen in plaats van via traditionele elitaire instituties zoals de senaat en de rechtspraak. Ook Nero maakt zich hier schuldig aan (Suet. Nero 47). Christian Gnilka, 'Lynchjustiz bei Catull', *Rheinisches Museum für Philologie* 116 (1973) 256-269.

regeerperiode geworden.¹⁰⁶ De tekst is een van de stukken uit *De vita Caesarum* waar de krankzinnigheid en willekeur van Caligula's keizerschap het meest prominent naar voren komt. Caligula toont zich zeer extravagant, en het behandelen van zijn paard als edele illustreert zijn gebrek aan ontzag voor de hiërarchie van de Romeinse samenleving. Vooral het benoemen van een paard tot consul zal Suetonius hebben gezien als duidelijke aanval op de senatoriale autoriteit en als teken van disrespect richting de correcte gang van zaken in de politiek-bestuurlijke sfeer.¹⁰⁷ Daarnaast was het sterk bewijs voor de negatieve karaktereigenschappen van Caligula, zoals ijdelheid en extravagantie.

III. Nero: geweld en dreigementen

Alvorens de receptie van de 'slechte keizers' wordt geanalyseerd, zal kort gesproken worden over Nero.¹⁰⁸ Aangezien er bij Nero zeer vergelijkbare thema's voorkomen als bij Caligula- voornamelijk geweld- komt deze keizer beknopter aan bod. In het begin van zijn regeerperiode stelde Nero zich respectvol op en beloofde hij de autoriteit van de senaat in acht te nemen, als contrast met de regeerperiodes van Caligula en Claudius.¹⁰⁹ Later in zijn regeerperiode verslechterde de relatie echter.¹¹⁰ Suetonius

¹⁰⁶ Voor een uitgebreide analyse van het incident, zie David Woods, 'Caligula, Incitatus, and the Consulship', *The Classical Quarterly* 64:2 (2014) 772-777. De interpretaties van de gebeurtenis lopen uiteen. Willrich ziet Caligula's opmerking als een grap die bedoeld was om de incompetentie van de consuls te tonen; hiermee zou Suet. *Cal.* 55 dus alsnog geïnterpreteerd kunnen worden als een belediging richting senatoren. H. Willrich, 'Caligula', *Klio* 3 (1903), 85-118, 288-317, 397-470, aldaar 461-462. Alston neemt aan dat Caligula daadwerkelijk voornemens was om Incitatus tot consul te benoemen, wat de ultieme belediging voor de Senaat zou hebben betekend. Als pro-senatoriale auteur zal Suetonius hier grote aanstoot aan hebben genomen, waardoor hij het niet kon laten om het incident op te nemen in zijn werk. R. Alston, *Aspects of Roman History, AD 14-117* (Londen 1998) 66.

¹⁰⁷ Barrett speculeert dat Caligula zijn paard tot consul wilde benoemen om te demonstreren dat hij de baas was in Rome en dat hij als keizer kon doen wat hij wilde. In dat geval kan dit plan van Caligula geïnterpreteerd worden als een directe uitdaging van de Senaat. Barrett, *Caligula*, 46. Vergelijk ook de stelling van Barrett dat Caligula om vergelijkbare redenen de hoofdstad zou hebben willen laten verplaatsen naar Alexandrië.

¹⁰⁸ Een fundamenteel werk is B.H. Warmington, *Nero, Reality and Legend* (Londen 1969).

¹⁰⁹ H. H. Scullard, *From the Gracchi to Nero: A History of Rome 133 BC to AD 68* (Londen / New York 1959) 304; Jürgen Malitz, *Nero* (Oxford 2005) 3. Zie Tac. *Ann.* XIII.4, waar Nero stelt dat de Senaat dezelfde bevoegdheden en macht zal hebben als in de tijd van de Republiek. Over de relatie tussen Nero en de senaat, zie Josiah Osgood, 'Nero and the Senate', in: Shadi Bartsch, Kirk Freudenburg en Cedric Littlewood (reds.), *The Cambridge Companion to the Age of Nero* (Cambridge 2017) 34-47.

¹¹⁰ Tac. *Ann.* XV.51: senatoren klagen dat ze geen macht meer hebben, wat onder andere een samenzwering tegen Nero als gevolg heeft.

geeft meerdere passages over Nero en de senaat waarin Nero's verdorven karakter blijkt.¹¹¹ In **Suet. Nero 26** pleegt Nero bijvoorbeeld allerlei excessen bij nachtelijke uren, zoals diefstal en het verwonden van willekeurige voorbijgangers. De keizer betast zelfs de vrouw van een senator, waarna hij in gevecht raakt met die senator.¹¹² Hiermee demonstreert Suetonius zowel het gewelddadige karakter van de keizer, als diens slechte gedrag tegenover mensen die met respect behandeld dienen te worden. **Suet. Nero 37** vertelt dat Nero net als andere 'slechte keizers' om willekeurige redenen allerlei mensen, waaronder waarschijnlijk senatoren, liet executeren.¹¹³ Daarnaast maakt hij een zeer expliciet dreigement: niet alleen is hij van plan de senaat te beroven van haar machtspositie en het bestuur van het rijk over te laten aan ridders en vrijgelatenen, hij wil senatoren ook nog eens elimineren, vermoedelijk met geweld. Nero ziet dus een Rome voor zich zonder de Senaat, waar Suetonius grote aanstoot aan zal hebben genomen.¹¹⁴ Ook toont hij disrespect tegenover de senaat door hen schijnbaar te negeren bij een toespraak.¹¹⁵ In **Suet. Nero 43** bereiken deze dreigementen van Nero een apotheose: de keizer bedenkt een plan om de gehele senaat *en masse* te vergiftigen omdat hij paranoïde is geworden door een opstand tegen hem, en hij voert het plan alleen niet uit omdat het praktisch onmogelijk blijkt.

IV. Receptie en conclusie

Het beeld dat Suetonius presenteert van de twee 'slechte keizers' werd in veel gevallen gedeeld bij antieke auteurs, en is blijven voortbestaan in postantieke tijden. Cassius

¹¹¹ Over Suetonius' narratieve houding tegenover Nero, zie Schulz, *Deconstructing Imperial Representation*, 278-318. Zie ook Cochran, 'Suetonius' Conception of Imperial Character', 197: Nero krijgt een score toebedeeld van 54, slechts één onder het maximum, en is dus de keizer die na Caligula het meest negatief wordt beoordeeld door Suetonius, volgens de methode die Cochran toepast. Nero wordt voornamelijk beschreven als genotszuchtig, overmatig luxueus in zijn persoonlijke (leef)sfeer, zwak van karakter, wreed, egocentrisch, en vol haat voor anderen.

¹¹² Dit verhaal wordt bevestigd in Tac. *Ann.* XIII.25.

¹¹³ Vergelijk met Suet. *Dom.* 10.

¹¹⁴ Bij een extreme passage als dit verwijs ik naar voetnoot 59. Het is zeer goed mogelijk dat Nero deze uitspraken in werkelijkheid helemaal niet gedaan heeft, of in veel minder extreme mate, en dat Suetonius deze uitspraken heeft verzonnen naar aanleiding van de slechte relaties tussen Nero en de senaat in het algemeen. Hiermee weet Suetonius de clash tussen de twee machtsblokken uit te vergroten en de keizer in nog hogere mate als tiran weer te geven.

¹¹⁵ Vergelijk met Caligula, die net als Nero zijn regering niet baseerde op goede relaties met de Senaat maar op de steun van het volk en de militaire sfeer.

Dio is allerm minst te spreken over de regeerperiode en het karakter van Julius Caesar.¹¹⁶ Ook Plutarchus beschrijft Caesar door een negatieve lens wanneer hij hem contrasteert met de goede eigenschappen van Alexander de Grote.¹¹⁷ In de eeuwen na de Romeinse Oudheid werd Caesar een schoolvoorbeeld van de tirannieke heerser, kwam zijn dood centraal te staan in het debat over tirannicide, en fungeerde hij als een soort Antichrist in het werk van Shakespeare.¹¹⁸ Caesars autocratische politieke stijl is bekend komen te staan als ‘Caesarisme’ en wordt in moderne tijden regelmatig gebruikt om de vergelijking te trekken tussen Caesar en hedendaagse wereldleiders.¹¹⁹ Het beeld van Caesar als autocraat die het systeem flink opschudt bestaat vrijwel universeel voort. Zijn receptie is echter diffuser dan die van de alom gehate Gaius Caligula.¹²⁰ Het beeld dat Suetonius presenteert van Caligula was geenszins uniek in de Oudheid: ook Cassius Dio beschrijft deze keizer als krankzinnige tiran die zichzelf zag als god en allerlei bizarre acties uitvoerde.¹²¹ Deze twee pro-senatoriale auteurs hebben ervoor gezorgd

¹¹⁶ Jesper Majbom Madsen, ‘Like Father Like Son: the Differences in How Dio Tells the Story of Julius Caesar and His More Successful Son’, in: Josiah Osgood en Christopher Baron (reds.), *Cassius Dio and the Late Roman Republic* (Leiden/Boston 2019) 259-281, aldaar 259.

¹¹⁷ Rebecca Frank, ‘The hero vs. the tyrant: legitimate and illegitimate rule in the Alexander-Caesar pairing’, in: Timothy Howe, Sabine Müller en Richard Stoneman (reds.), *Ancient Historiography on War and Empire* (Oxford 2017). Evenals Suetonius legt Plutarchus veelvuldig de nadruk op Caesars grenzeloze ambities, en voornamelijk op de voor Plutarchus onacceptabele monarchale neigingen van Caesar. Zie onder andere Plut. *Caes.* 4 en Plut. *Caes.* 60.

¹¹⁸ Robert S. Miola, ‘Julius Caesar and the Tyrannicide Debate’, *Renaissance Quarterly* 38:2 (1985) 271-289, aldaar 271. De gerechtigheid van de moord werd onder andere verdedigd door de 17e-eeuwse filosoof en theoloog Francisco Suarez: zie Francisco Suarez, *Defensio Fidei Catholicae* (1613), vertaling in: Gwladys L. Williams, Ammi Brown en John Waldron, ‘Selections from Three Works of Francisco Suarez’, *The Classics of International Law* 20 (Oxford 1944) 717. Patrick Gray, ‘Caesar as Comic Antichrist: Shakespeare’s Julius Caesar and the Medieval English Stage Tyrant’, *Comparative Drama* 50:1 (2016) 1-31: Caesar fungeert bij Shakespeare als klassieke theatrale tiran. Onder andere op pagina 11 trekt Gray de vergelijking tussen Caesar en de Antichrist en plaatst hij Caesar in de context van christelijke mythologie.

¹¹⁹ Nicholas Cole, ‘Republicanism, Caesarism, and Political Change’, in: Griffin (red.), *A Companion to Julius Caesar*, 418-430; Maria Wyke, ‘A Twenty-First-Century Caesar’, in: *idem*, 441-455.

¹²⁰ Miola, ‘Julius Caesar and the Tyrannicide Debate’, 272: ‘*Unlike Nero, Domitian, and Caligula- all universally reviled as hateful tyrants- Caesar evoked the full spectrum of Renaissance opinion and so did his assassination.*’

¹²¹ Zie o.a. Dio 59.10, over de wreedheid van Caligula; Dio 59.29 (*‘he continued to play the madman in every way’*); over de paranoia van de keizer, Dio 59.20.6-7 (*‘In general his attitude was one of envy and suspicion toward everything alike. Thus he banished Carrinas Secundus, an orator, for delivering a speech against tyrants as a rhetorical exercise’*); Dio 59.30 over de uiteindelijke logische dood van Caligula, *‘Thus Gaius (...) learned by actual experience that he was not a god’* (vert. Cary).

dat deze keizer, wiens relaties met de Senaat een erg sterk anti-voorbeeld vormden, ook in latere tijden zeer negatief is beoordeeld.¹²² Caligula's opvolger Claudius presenteerde zijn heerschappij daarnaast op een manier die wel is geïnterpreteerd als een afkeuring van de stijl van zijn voorganger.¹²³ Historici en classici speculeren al zo'n twee decennia over de mogelijke geestesziekte van Caligula, en de man is als gevolg van de vele niet geheel vlijende passages uit Suetonius en Cassius Dio het vooraanstaande voorbeeld geworden van 'Keizerswaanzin'.¹²⁴ De vermelding dat Caligula zijn favoriete paard tot consul wilde verheffen heeft de keizer een permanente plek bezorgd in modern politiek taalgebruik, waar dit incident vaak wordt vergeleken met schimmige politieke benoemingen.¹²⁵ De bitterslechte reputatie van Gaius Caligula is een van de beste voorbeelden van de grote macht die elitaire Romeinse auteurs hanteerden in de 'oorlog om de geschiedenis'.¹²⁶ Ook Nero is in vergelijkbare mate literair slachtoffer geworden van de antieke auteurs, die hem beschrijven als bloeddorstige tiran en hem een blijvend beeld hebben bezorgd als een van de slechtste Romeinse keizers.¹²⁷

Dit hoofdstuk heeft aangetoond dat Suetonius consequent verschillende thema's laat terugkeren in zijn beschrijvingen van interacties tussen de Senaat enerzijds, en Caesar, Caligula en Nero anderzijds. Bij Caesar ligt de nadruk op zijn grote gebrek aan ontzag voor tradities en de staatsinstellingen van de Republiek, zijn

¹²² John William Humphrey, *An historical commentary on Cassius Dio's Roman history, Book 59 (Gaius Caligula)* (Dissertatie University of British Columbia, Vancouver 1976) 2-3: 'Dio's version of the events from A.D. 37 to 41 has been responsible for the perpetuation of the common tradition concerning Gaius. (...) his disregard of the Senate, however justified it may have been, was to prompt our aristocratic sources to consider him in the same light as Nero, Domitian, and Commodus.'

¹²³ Edwin S. Ramage, 'Denigration of Predecessor under Claudius, Galba, and Vespasian', *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 32:2 (1983) 201-214, aldaar 202-206.

¹²⁴ Voor auteurs die Caligula ook de zogeheten "Caesarenwahnsinn" toeschrijven, zie onder andere: A. von Domaszewski, *Geschichte der römischen Kaiser vol. II* (Leipzig 1923) 1-20; G. Dannehl, *Caesarenwahnsinn oder Professorenwahn* (Berlijn 1894); Joseph Lucas, 'Un empereur psychopathe. Contribution à la psychologie du Caligula de Suétone', *L'Antiquité Classique* 36:1 (1967) 159-189; F. Hampl, 'Caesarenwahnsinn', in: Erich Swoboda en Roksanda Swoboda-Milenović, *Corolla memoriae Erich Swoboda dedicata* (Graz 1966) 126-136. Zie ook Vin Massaro en Iain Montgomery, 'Gaius — Mad, Bad, III, or all Three?', *Latomus* 37:4 (1978) 894-909.

¹²⁵ Woods, 'Caligula, Incitatus and the Consulship', 772.

¹²⁶ Voor een analyse van het traditionele beeld van Caligula, zie: M.P. Charlesworth, 'The Tradition about Caligula', *The Cambridge Historical Journal* 4:2 (1933) 105-119.

¹²⁷ Over de manier waarop antieke auteurs over Nero schrijven, zie: Anthony Barrett, Elaine Fantham en John C. Yardley, *The Emperor Nero: A Guide to the Ancient Sources* (Princeton 2016). Voor de receptie van Nero en het voortbestaan van het negatieve beeld van zijn regeerperiode, zie Jas Elsner en Jamie Masters (reds.), *Reflections of Nero: Culture, History, and Representation* (Chapel Hill / Londen 1994).

regelmatig negeren van de senatoriale autoriteit, en het opereren als alleenheerser of zelfs als koning. Bij Caligula zijn passages over conflict tussen de keizer en senatoren een belangrijk decor voor Suetonius om de wreedheid, krankzinnigheid, paranoia, irrationaliteit en drang tot absolute alleenheerschappij van Caligula te illustreren. De passages uit *Nero* worden gekenmerkt door constant geweld en dreigementen, aangevuld met een expliciet anti-senatoriale politieke visie die gepresenteerd wordt in Suet. *Nero* 37. Deze drie *Levens* tonen duidelijk het pro-senatoriale perspectief van Suetonius, en demonstreren tevens zijn grondige afkeer voor keizers zich disrespectvol gedroegen jegens de senaat.

Hoofdstuk III

*Maiestas pristina et potestas*¹²⁸

Augustus, Tiberius

In het vorige hoofdstuk is getoond dat Suetonius verschillende thema's gebruikt als narratieve strategie om keizers op een negatieve manier te beschrijven: disrespect voor de machtspositie van de Senaat, gebrek aan ontzag voor hiërarchie en de Republikeinse staatsvorm, en wrede en gewelddadige acties tegen senatoren. In dit hoofdstuk zal gedemonstreerd worden dat het tegenovergestelde ook waar kan zijn: positieve interactie met senatoren door keizers valt in zeer goede aarde bij Suetonius. De bijbehorende vraagstelling luidt: "Hoe gebruikt Suetonius positieve interacties tussen de keizer en de Senaat om een goed beeld van de keizer te schetsen?" Er is gekozen voor Augustus en Tiberius, aangezien deze *Levens* zich vanwege hun omvang het meest geschikt zijn voor een dergelijke benadering.

V. Augustus: vriendschappelijke relaties en herstel van traditie

De regeerperiode van Octavianus / Augustus is bij velen binnen de Romeinse elite in goede aarde gevallen. In tegenstelling tot zijn voorganger Julius Caesar opereerde Augustus expliciet binnen een Republikeins frame, waarbij zijn retoriek en legitimatiestrategieën sterk steunden op het idee van continuïteit en het herstel van de *status quo* van voor de burgeroorlogen.¹²⁹ Dit idee van de *Res publica restituta* sprak veel mensen aan en zorgde voor grote lof voor Augustus, onder andere bij de latere senatoriale auteur Velleius Paterculus.¹³⁰ Hoewel er in werkelijkheid natuurlijk een

¹²⁸ Gebaseerd op Suet. *Tib.* 30: 'Quin etiam speciem libertatis quandam induxit conservatis senatui ac magistratibus et maiestate pristina et potestate.'

¹²⁹ Zie o.a. Hekster, die Augustus' strategie beschrijft als een 'republikeinse façade'. Olivier Hekster, 'Augustus en de macht van tradities', in: Bert Roest (red.), *De last der geschiedenis. Beeldvorming, leergezag en traditie binnen het historisch metier* (Nijmegen 2013) 66-77, aldaar 68.

¹³⁰ Jonathan Edmondson (red.), *Augustus* (Edinburgh 2009) 197-202; Vell. II.89. Het belang van het concept van het herstel van de Republiek voor het regime van Augustus blijkt ook uit een passage in de *Res gestae*: 'Middels op mijn initiatief ingevoerde nieuwe wetten heb ik veel, in onze tijd in vergetelheid geraakte, voorbeeldige gewoonten van onze voorouders nieuw leven ingeblazen.' *RGA* 8.5 (vert. Nelissen). Over de relatie tussen Augustus en de Republikeinse idealen en over traditie en continuïteit in de regeerperiode

andere staatsvorm aangebroken was en sommigen Augustus' zelfpresentatie als holle retoriek hebben beschreven, bleek het in Augustus' tijd een effectieve strategie te zijn.¹³¹ Het is dan ook niet verwonderlijk dat thema's als traditie en het herstel van de oude situatie prominent aanwezig zijn in de manier waarop Suetonius keizer Augustus beschrijft, zoals hier gedemonstreerd zal worden. Augustus heeft een gebalanceerde verhouding van 11,9 tot 8,2 volgens Newbolds methode, en ook Cochran stelt dat Suetonius Augustus zeer positief beoordeelt.¹³² Er zijn talloze passages waar een vleidend beeld uit naar voren komt op allerlei thema's. Hier zullen enkele scènes geanalyseerd worden die specifiek betrekking hebben op de door Suetonius bewonderde houding van Augustus jegens de Senaat.¹³³

van Augustus, zie onder andere: Walter Eder, 'Augustus and the Power of Tradition: The Augustan Principate as Binding Link between Republic and Empire', in: Kurt Raaflaub en Mark Toher, *Between Republic and Empire: Interpretations of Augustus and His Principate* (Berkeley 1990) 71-122; Matthew D.H. Clark, *Augustus, First Roman Emperor: Power, Propaganda and the Politics of Survival* (Liverpool 2010); John Scheid, 'Augustus and Roman Religion: Continuity, Conservatism, and Innovation', in: Karl Galinsky (red.), *The Cambridge Companion to the Age of Augustus* (Cambridge 2005) 175-193.

¹³¹ A.H.M. Jones, 'The Imperium of Augustus', *JRS* 41.1-2 (1951) 112-119, aldaar 112: Jones beschrijft de Romeinse staatsinrichting van die tijd als '*Augustus' sham republic*'.

¹³² Newbold, 'Hostility and Goodwill' 156; Cochran, 'Suetonius' Conception of Imperial Character', 196-197. Uit Cochrans analyse van Suetonius blijkt daarnaast dat Suetonius de karaktereigenschappen van Augustus het meest positief beoordeelt van alle keizers: in Cochrans tabel scoort Augustus het laagst, namelijk 14. Hij wordt voorgesteld als verantwoordelijk, bescheiden, realistisch ingesteld, sterk van karakter, en ethisch.

¹³³ Het dient aangegeven te worden dat niet alle interacties tussen Augustus en de senaat positief van aard waren. Toen hij als lid van het Tweede Triumviraat bijvoorbeeld zeer grote macht had, maakte hij zichzelf impopulair door wrede en gewelddadige acties tegen senatoren en hoge functionarissen (Suet. *Aug.* 27). Later krijgt hij echter berouw van dit soort acties, en volgens Cochran probeerde Suetonius te demonstreren dat Augustus een positieve karakterontwikkeling meemaakte en later tijdens zijn heerschappij waarden als mildheid, clementie en genadigheid toonde (Cochran, 'Suetonius' Conception of Imperial Character', 190). *Clementia* werd door tijdgenoten van Augustus echter wel vaak gezien als een 'autocratische deugd' en dus als teken van despotisme, maar het is niet geheel duidelijk hoe Suetonius hierover denkt. Zie David Konstan, 'Clemency as a Virtue', *Classical Philology* 100:4 (2005) 337-346. Ook in Suet. *Aug.* 15 komt Augustus voor als agressor richting elites wanneer hij na een strijd honderden tegenstanders liet executeren- of, zoals Suetonius het beschrijft, liet offeren. Opvallend genoeg is de beschrijving van dit incident vrij beknopt, en Suetonius noemt senatoren niet eens apart als slachtoffers.

Suet. Aug. 35: In deze passage toont Augustus zich als vrijwel exact tegenovergesteld aan zijn voorganger Julius Caesar.¹³⁴ Augustus voert hervormingen uit die volgens Suetonius als doel hadden om de oude glorie van de Senaat te herstellen: een terugkeer naar de situatie zoals die was vóór de turbulente burgeroorlogen. De vaak extreem partijdige en soms willekeurige toevoegingen van Julius Caesar en anderen aan de senatoriale orde maakt Augustus ongedaan door senatoren te verwijderen die niet in het orgaan thuishoorden.¹³⁵ Hierdoor verbetert Augustus de positie van de Senaat en maakt hij het weer een prestigieus instituut van de absolute aristocratische elite, wat bij Suetonius in zeer goede aarde zal zijn gevallen.¹³⁶ Augustus toont zich bijzonder betrokken bij de senaat en spant zich er veel om in, wat nauwelijks gezegd kan worden bij een meer op het volk en de legers steunende keizer zoals Caligula. Oude procedures worden hersteld, wat goed past binnen het thema van de terugkeer naar normaliteit.¹³⁷ Augustus toont daarnaast respect voor de autonomie van de senaat wanneer hij senatoren zelf een grote rol laat spelen binnen de selectieprocedure voor nieuwe collega's. De positieve bijdragen van Augustus aan het functioneren van de Senaat pasten perfect in zijn retoriek van het herstel van traditie en van de Republiek, waarbij de Senaat uiteraard een centrale rol vervulde.¹³⁸

Suet. Aug. 44: Hier komt traditionele hiërarchie duidelijk naar voren als thema aan de hand waarvan Suetonius een keizer beoordeelt. Augustus neemt er

¹³⁴ De omgang met de Senaat is een van de velden waar Augustus qua benadering sterk verschilt van zijn adoptievader. Het verwijderen van de vele door Caesar toegevoegde senatoren (zie Suet. *Iul.* 76 en Dio 52.42) kan geïnterpreteerd worden als een directe weerlegging van Caesars autocratische stijl, en zo zal Suetonius het wellicht ook opgevat hebben. Zie ook Edwin S. Ramage, 'Augustus' Treatment of Julius Caesar', *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 34:2 (1985) 223-245.

¹³⁵ Het klassieke werk rondom de relatie tussen Augustus en de senaat is Peter Sattler, *Augustus und der Senat: Untersuchungen zur Römischen Innenpolitik zwischen 30 und 17 vor Christus* (Göttingen 1960). Zie ook: P.A. Brunt, 'The Role of the Senate in the Augustan Regime', *The Classical Quarterly* 34:2 (1984) 423-44; A.Y. Markelov, 'Augustus as Princeps Senatus', *Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis* 55 (2020) 203-218.

¹³⁶ Richard Talbert, 'Augustus and the Senate', *Greece & Rome* 31:1 (1984) 55-63, aldaar 56. Volgens Talbert trachtte Augustus bij het verwijderen van talloze senatoren de senaat te hervormen tot zoals deze was in de glorie-dagen van de Republiek: 'an outstanding elite of princes - high-minded, statesmanlike, wealthy.'

¹³⁷ Barbara Levick, *Augustus: Image and Substance* (Londen / New York 2010) 63.

¹³⁸ Richard Talbert, 'The Senate and senatorial and equestrian posts', in: Alan Bowman, Edward Champlin en Andrew Lintott (reds.), *The Cambridge Ancient History, Volume 10: The Augustan Empire, 43 BC-AD 69* (Cambridge 1996) 324-343, aldaar 324: 'the 'restoration of the Republic' was one of his foremost aims. By definition that touched closely the central institutions of the Republic, the Senate among them.'

aanstoot aan wanneer een senator bij bezoek aan een openbaar evenement niet met het respect wordt behandeld dat hij verdient. Voor Augustus is de eer en prestige van senatoren dusdanig belangrijk dat hij vervolgens officiële maatregelen neemt om dit soort incidenten in de toekomst te voorkomen. Door deze maatregelen in te stellen, steunt Augustus de uitzonderingspositie van senatoren en toont hij zich een voorvechter van de traditionele hiërarchie in de Romeinse samenleving, waar Suetonius ook groot voorstander van was. Het feit dat Augustus vrijgelatenen uit ‘verbonden volkeren’ verbiedt om in het vak van de senatoren te zitten is een extra bevestiging van Augustus’ pro-hiërarchische en traditionalistische houding ten opzichte van zitplaatsen.¹³⁹

Suet. Aug. 53: Uit deze passage blijkt dat Augustus zich inspande om vriendschappelijke persoonlijke relaties te onderhouden met senatoren. Bij zittingen van de senaat was de keizer hoogstpersoonlijk aanwezig, en gedroeg hij zich niet als alleenheerser maar meer als *primus inter pares* die op een respectvolle en haast amicale manier omging met zijn collega’s.¹⁴⁰ Het consistent begroeten van senatoren, het leren en opnoemen van al hun namen, en het regelmatig bezoeken van senatoren alsof ze vrienden waren: in alles wordt het contrast geschetst tussen de vriendelijke Augustus en de moordlustige Caligula, Nero en Domitianus. Pro-senatoriale auteurs als Suetonius zullen dit gedrag van Augustus zeer op prijs gesteld hebben.¹⁴¹ De scène waarin Augustus een recent blind geworden senator troost en waar diegene vervolgens zijn levensenergie terugkrijgt, is haast vertederend en geeft het beeld van een bijzonder zorgzame keizer.

¹³⁹ Suet. Aug. 44 is niet het enige voorbeeld hiervan: Augustus’ houding ten opzichte van de zitplaatsen bij spelen was er over het algemeen op gericht om de strakke hiërarchische verdeling naar sociale klasse te bevestigen en zo de situatie van vóór de laat-Republikeinse burgeroorlogen te herstellen. Dit deed hij onder andere aan de hand van de *lex Iulia theatralis*. J.C. Edmondson, ‘Public Spectacles and Roman Social Relations’, in: T.N. Bararrate (red.), *Ludi Romani* (Madrid 2002) 21-43. Zie ook R.C. Beacham, *The Roman Theatre and its Audience* (Londen / New York 1991); J. Kolendo, ‘La repartition des places aux spectacles et la stratification sociale dans l’empire romain’, *Ktèma* 6 (1981) 301-315; W.J. Slater (red.), *Roman Theater and Society* (Ann Arbor 1996); Tamara Jones, *Seating and Spectacle in the Graeco-Roman World* (Dissertatie McMaster University, Hamilton 2008).

¹⁴⁰ Hekster noemt dat Augustus zichzelf gedroeg en presenteerde als een ‘eerste senator’ om associaties met monarchie en tirannie te voorkomen en dus niet dezelfde fout te maken als zijn voorganger Julius Caesar. Olivier Hekster, ‘Emperors and Councillors: Imperial Representation between Republic and Empire’, in: Harm Kaal en Daniëlle Slootjes (reds.), *New Perspectives on Power and Political Representation from Ancient History to the Present Day: Repertoires of Representation* (Leiden 2019) 11-25, aldaar 13.

¹⁴¹ Talbert, *The Senate of Imperial Rome*, 163-164.

Suet. Aug. 54: Dat Augustus zich niet opstelde als alleenheerser of tiran wordt duidelijk uit deze passage. Een van de senatoren geeft expliciet steun aan een politieke vijand van Augustus, wat de keizer allerminst zal zijn bevallen. Augustus straft de senator echter niet en past ook geen censuur toe op tegenstanders. Integendeel: de senator mag vrijuit zijn mening geven en wordt daar niet voor gestraft. In deze passage komt Augustus derhalve naar voren als heerser die de traditionele autonomie van senatoren in acht neemt.¹⁴² Dit is vergelijkbaar aan **Suet. Aug. 55:** hier gaat hij op een respectvolle wijze om met bespottingen van zijn persoon in het senaatsgebouw, geschreven door senatoren, door deze te weerleggen met argumenten in plaats van ze te censureren en de schrijvers te vervolgen.¹⁴³

VI. Tiberius: een goede start

Keizer Tiberius, de opvolger van Augustus, blijft voor velen een enigmatische figuur.¹⁴⁴ Het beeld dat antieke auteurs van zijn regeerperiode en karakter hebben gepresenteerd is overwegend negatief, waaronder bij Tacitus.¹⁴⁵ Ook Suetonius toont Tiberius in de late jaren van zijn regeerperiode als pervers, deviant en ongeïnteresseerd in staatsaangelegenheden, en wijdt veel passages aan het beschrijven van zijn slechte eigenschappen.¹⁴⁶ De keizer scoort extreem hoog op *hostility*: de verhouding is 20.7 tot 6.0.¹⁴⁷ Verrassend genoeg zijn de beschrijvingen van Tiberius in zijn interactie met de Senaat in het begin van zijn keizerschap echter zeer positief van aard. Tacitus en Dio, beide senatoriale auteurs, beschrijven allebei dat Tiberius het overgrote deel van

¹⁴² In de praktijk was er uiteraard een grens van wat men wel en niet mocht zeggen in Augustus' aanwezigheid, en werd zijn wil meestal uitgevoerd. Zie Brunt, 'The Role of the Senate in the Augustan Regime', 426.

¹⁴³ Vergelijk deze passage met Suet. *Tib.* 28, waar ook Tiberius het opstellen en verspreiden van 'beledigingen, lasterpraatjes en hekeldichten op hem en de zijnen' toestaat en het belang van de vrijheid van 'tong en geest' benadrukt.

¹⁴⁴ Voor enkele belangrijke werken over Tiberius, zie: David Shotter, *Tiberius Caesar* (Londen / New York 1992); Manfred Baar, *Das Bild des Kaisers Tiberius bei Tacitus, Sueton und Cassius Dio* (Stuttgart 1990); Barbara Levick, *Tiberius the Politician* (Londen / New York 1976); Robin Seager, *Tiberius* (Oxford 1972).

¹⁴⁵ Zie o.a. Tac. *Ann.* I.6, VI.50, VI.51.

¹⁴⁶ Bijvoorbeeld Suet. *Tib.* 41-50.

¹⁴⁷ Newbold, 'Hostility and goodwill', 156. Zie ook Cochran, 'Suetonius' conception of imperial character', 197: Tiberius krijgt een hoge score van 44, en komt vooral naar voren als wreed, miserabel en verraderlijk.

bestuurlijke zaken door de senaat liet regelen en zelfs nauwelijks beslissingen nam.¹⁴⁸ Tiberius' vroege regeerperiode wordt dan ook veelal herinnerd om zijn zorgvuldige omgang met de senaat, wat te danken is aan Tacitus' zeer uitgebreide beschrijving van interacties tussen de twee machtsblokken. Suetonius wijdt veel tekst aan dit veelal positieve contact, met als doel een contrast te schetsen met de latere regeerperiode en het 'vervallen' van Tiberius tot een autocraat.¹⁴⁹ De positieve passages die in deze scriptie behandeld worden, moeten dus gezien worden als onderdeel van de morele instructie van Suetonius: ze dienen om aan te geven dat Tiberius een negatieve karakterontwikkeling meemaakte. Vanwege de genuanceerde en gevarieerde beschrijving van Tiberius door Suetonius is deze keizer een nuttige toevoeging aan dit onderzoek.

Suet. Tib. 29: Tiberius komt in deze passage naar voren als een zeer respectvolle keizer die de senatoren behandelde als collega's en gelijken. Hij stelt zich bijzonder beleefd op richting zowel de Senaat als instituut als tegen individuele senatoren, wat zoals bekend erg op prijs werd gesteld door senatoren.¹⁵⁰ Later in de passage vertelt Tiberius over zijn politieke opvattingen, waarbij hij zichzelf ziet als ondergeschikt en tegelijkertijd de superieure positie van de senaat benadrukt.¹⁵¹ Het is discutabel of Tiberius deze opvatting werkelijk had, en in de praktijk was hij wel degelijk de hoogste heerser; maar de uitspraken die Suetonius hier aan Tiberius toeschrijft duiden op een groot ontzag dat de keizer had voor de traditionele machtspositie van de senaat.

¹⁴⁸ Brunt, 'The role of the senate in the Augustan regime', 423-424: 'According to Tacitus, until A.D. 23 Tiberius allowed public business and the most important private concerns to be handled by the senate (...). Dio [remarks] that he took hardly any decision by himself, referring the smallest matters to the senate'. Tac. Ann. IV.6; Dio 57.7.2.

¹⁴⁹ *Idem*, 426. Zie Suet. Tib. 33: 'Langzaam aan ontpopte hij zich als heerser'. De Nederlandse vertaling van Den Hengst gaat hier wellicht wat voorbij aan de oorspronkelijke betekenis, waar het woord *principem* vermoedelijk negatief bedoeld is. De Loeb-versie van Rolfe geeft de vertaling *ruler*, terwijl Brunt het suggestievere woord *autocrat* gebruikt. Ik interpreteer *principem* in dit geval als een negatieve term waarmee Suetonius aangeeft dat Tiberius, na lange tijd respectvol te zijn geweest richting de senaat, verviel tot slechte heerser, zoals gedemonstreerd in de hierop volgende passages. Zie ook Langlands, 'Exemplary Influences', 123.

¹⁵⁰ Vergelijk de besproken passages van Augustus, waar ook hij zich zeer vriendelijk gedraagt tegenover senatoren, bijvoorbeeld door hen consequent te groeten (Suet. Aug. 53). Dit is vergelijkbaar met Tiberius, die volgens Suetonius zeer zijn best deed om extreem beleefd over te komen.

¹⁵¹ Attila Pokecz Kovacs, 'The Development of State Structure in the Principatus from Tiberius to Diocletianus,' *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata* 153 (2015) 151-166, aldaar 152.

Suet. Tib. 30: In deze passage bevestigt Suetonius het beeld dat Tacitus en Dio van Tiberius geven, namelijk dat van een keizer die het bestuur van het Romeinse Rijk in buitengewoon grote mate overliet aan de Senaat. Dit betreft volgens Suetonius onder andere financiële aangelegenheden, buitenlandbeleid en oorlog, zaken waar de Senaat ten tijde van de Republiek de controle over had en wat voor Suetonius als muziek in de oren zal hebben geklonken. Met deze versterking van de machtspositie van de senaat toont Tiberius zijn respect tegenover de traditionele autoriteit van dat instituut, wat er bij Suetonius voor heeft gezorgd dat deze auteur de keizer bejubelt om zijn handhaving van ‘het oude aanzien en de oude macht van de senaat’.¹⁵² Senatoren, en daarmee eliteauteurs, zullen deze meer pro-aristocratische benadering- in tegenstelling tot de autocratische stijl van veel andere keizers- zeker gewaardeerd hebben.

HOOFDTEKST

Suet. Tib. 31: Deze passage is vergelijkbaar met Suetonius’ beschrijving van Augustus als keizer die groot belang hechtte aan vrije meningsuiting. In plaats van zich te gedragen als autocraat en zijn eigen wil op te leggen, stelt Tiberius zich hier op als simpelweg één van de vele senatoren. Het idee wordt gepresenteerd dat de keizer op gelijke voet met zijn collega’s deelnam aan het politieke proces en extreem veel ontzag toonde jegens het traditionele recht van de senaat om te functioneren als onafhankelijk instituut. De ‘republikeinse façade’ die vaak wordt geassocieerd met Augustus, kan in dit geval ook zeker met Tiberius in verband gebracht worden: de consuls, de functionarissen die in de Romeinse Republiek de hoogste macht hadden gehad, behandelt Tiberius volgens Suetonius als zijn meerderen.

VII. Receptie en conclusie

Het kan vastgesteld worden dat de receptie van de keizers die op een voor Suetonius positieve wijze omgaan met de Senaat, niet zo eenduidig positief is als bij de slechte keizers. Waar Caligula en Nero vrijwel universeel gezien worden als despoten met een abominabele houding tegenover de Senaat, is het beeld bij Augustus meer diffuus.¹⁵³

¹⁵² Den Hengst vertaalt het begin van Suet. *Tib.* 30 simpelweg als ‘een zekere mate van vrijheid’, terwijl de Engelstalige vertaling van Rolfe er een meer politieke dimensie aan verbindt door de tekst te vertalen als ‘*a semblance of free government*’. Bij de Engelstalige versie ligt er nog wat meer de nadruk op het herstel van de traditionele aristocratische staatsinrichting van Rome, wat goed aansluit bij Suetonius’ boodschap over Tiberius’ houding tegenover de senaat.

¹⁵³ Penelope Goodman, ‘Best of Emperors or Subtle Tyrant? Augustus The Ambivalent’, in: Penelope Goodman (red.), *Afterlives of Augustus, AD 14-2014* (Cambridge 2018) 1-31.

Tacitus beschrijft dat er reeds in de Oudheid twee uiteenlopende stromingen waren wat betreft receptie van Augustus, en Dio ziet Augustus ondanks veel goede eigenschappen als autocraat.¹⁵⁴ Er was veel vroegmoderne kritiek op Augustus als tirannieke heerser, en meer recentelijk heeft Barbara Levick hem vergeleken met 20^e-eeuwse dictators.¹⁵⁵ Over het algemeen wordt Augustus echter gezien als de exemplarische eerste keizer, wat onder andere blijkt uit het feit dat bij de kroning van latere keizers Augustus' naam werd gebruikt.¹⁵⁶ Everitt geeft een genuanceerde visie op ontwikkelingen in het postantieke beeld van Augustus, en Goodman et al hebben interessante bijdrages gepubliceerd rondom het gevarieerde onderwerp van Augusteïsche receptie.¹⁵⁷

Het beeld van Tiberius is beduidend negatiever, hoewel niet zo slecht als dat van Caligula, Nero en Domitianus.¹⁵⁸ Deze keizer wordt veel meer herinnerd om zijn deviante gedrag en zijn isolatie op Capri dan om zijn (in het begin) goede omgang met de Senaat. Suetonius is niet de enige antieke auteur die Tiberius' regeerperiode negatief beoordeelt: ook Cassius Dio en Tacitus doen dit duidelijk.¹⁵⁹ Yaevetz en Grant zien het negatieve beeld van Tiberius als het gevolg van Tiberius' ongeschiktheid voor het keizerschap.¹⁶⁰ Het niet geheel vlijende beeld van Tiberius moet overigens niet geïnterpreteerd worden als bewijs dat Suetonius in dit geval is gefaald in het vormgeven van dat beeld: de positieve passages over Tiberius en de senaat fungeren

¹⁵⁴ Tac. *Ann.* I.9-10; Chester G. Starr, 'The Perfect Democracy of the Roman Empire', *The American Historical Review* 58:1 (1952) 1-16, aldaar 5. Dio noemt, net als Suetonius, dat Augustus senatoren met respect voor hun autoriteit behandelt (Dio 55.34), maar presenteert in het algemeen toch het beeld van een autocraat.

¹⁵⁵ Malcolm Kelsall, 'Augustus and Pope', *Huntington Library Quarterly* 39:2 (1976) 117-131, aldaar 199: schrijver Jonathan Swift, admiraal en historicus Thomas Gordon en filosoof Montesquieu bekritiseerden in de vroegmoderne tijd Augustus stuk voor stuk vanwege zijn tirannieke neigingen. Carolyn Nelson, 'AUGUSTUS', *The Classical Review* 62:2 (2012) 589-591, aldaar 589.

¹⁵⁶ De spreuk '*felicior Augusto, melior Traiano*' werd uitgesproken in de senaat bij de kroning van een nieuwe keizer (Eutropius, *Breviarium Historiae Romanae* 8.5.3) en duidt op een positieve receptie van de beide keizers in de Oudheid.

¹⁵⁷ Anthony Everitt, *Augustus: The Life of Rome's First Emperor* (New York 2006) 324-325; Robert Black, 'From Peacemaker to Tyrant: The Changing Image Of Augustus In Italian Renaissance Political Thought', in: Goodman, *Afterlives of Augustus*, 178-197; Fiona Hobden, 'Augustus and the Politics of the Past in Television Documentaries Today', in: Goodman, *Afterlives of Augustus*, 294-321.

¹⁵⁸ Levick, *Tiberius the Politician*, 222-225.

¹⁵⁹ Baar, 'Das Bild des Kaisers Tiberius'.

¹⁶⁰ Zvi Yaevetz, *Tiberius. Der traurige Kaiser* (München 1999); Michael Grant, *Roms Cäsaren: von Julius Cäsar bis Domitian* (München 1978) 116.

immers voornamelijk als instrument om te kunnen demonstreren hoe Tiberius tijdens zijn regeerperiode ‘verviel’.

Dit hoofdstuk heeft getoond dat passages over het contact tussen de keizer en de senaat bij Suetonius niet enkel gebruikt worden om een negatief beeld te schetsen, maar ook om een positief beeld te presenteren. Augustus wordt door Suetonius goed beoordeeld vanwege zijn positieve hervormingen van de senaat om deze in haar oude glorie te herstellen, zijn inachtneming van senatoriale autoriteit en de traditionele hiërarchie, en zijn zeer vriendelijke houding tegenover veel senatoren. Tiberius komt in het begin van zijn regeerperiode naar voren als iemand die het gezag van de senaat respecteerde, vrije meningsuiting en debat tussen haar leden toeliet en vaak stimuleerde, en zich consequent als collega of zelfs als ondergeschikte opstelde. Daarnaast is uit de receptie van Augustus en Tiberius gebleken dat een goede beschrijving door Suetonius op dit onderwerp niet per definitie leidt tot een universeel goede receptie, zoals slechte interacties wel zorgen voor een vrij algemeen negatief beeld van keizers als Caligula en Nero.

Conclusies

In deze scriptie heb ik gedemonstreerd dat interacties tussen Romeinse keizers en de senatoriale klasse- twee cruciale machtsblokken in het Romeinse Rijk- een zeer geschikt en aantrekkelijk podium vormde voor het illustreren van het karakter van een keizer. Het voornaamste doel van Suetonius bij het schrijven van *De vita Caesarum* was morele instructie via positieve en negatieve voorbeelden van de mannen die aan het hoofd stonden van het Principaat. De manier waarop die mannen zich gedroegen *vis-à-vis* de senatoriale orde, waar Suetonius' loyaliteit ferm was gesitueerd, was het perfecte middel om de keizer op een bepaalde manier te beoordelen. Aspecten van de karakters van keizers die Suetonius wilde beschrijven- Caesars autocratische neigingen, Caligula's wreedheid, Augustus' liefde voor traditie- kunnen immers gemakkelijk worden doorgetrokken naar de manier waarop de heersers omgingen met senatoren.

In de vele passages over de gedragingen van verschillende keizers tegen de senaat geeft Suetonius zijn lezers een sappig inkijkje in de persoonlijkheid van de *princeps*. Hierbij zijn er enkele thema's zeer prominent aanwezig gebleken in de *Levens* van alle in dit onderzoek geanalyseerde keizers. Goede keizers erkennen de machtspositie en de traditionele autoriteit van de senaat, terwijl slechte keizers zich gedragen als alleenheersers en de senaat negeren.¹⁶¹ Respect voor de traditionele (Republikeinse) gang van zaken en de Romeinse (sociale) hiërarchie wordt door Suetonius goed beoordeeld, terwijl een lakse omgang hiermee een keizer op afkeuring komt te staan.¹⁶² De keizer die op een vriendschappelijke manier omgaat met senatoren en deze ziet als zijn gelijken en collega's, kan op veel meer steun en goedkeuring van Suetonius rekenen dan de tiran die senatoren vernedert, belachelijk maakt, bedreigt, bij nachtelijke uren bevecht, laat executeren, en vermoordt in koelen bloede.¹⁶³ Op basis van de *case studies* uit dit onderzoek is vast te stellen dat dit de drie voornaamste thema's zijn die Suetonius inzet als narratieve strategie en als een soort karaktertest voor de *princeps*. Passages over de keizers die buiten dit onderzoek zijn gevallen, waaronder Claudius en Domitianus, zullen bij een vergelijkbare analyse ook zeer interessante resultaten opleveren.¹⁶⁴

¹⁶¹ Suet. *Iul.* 16, 28, 76; Suet. *Aug.* 35, 54, 55; Suet. *Tib.* 30, 31; Suet. *Cal.* 55.; Suet. *Nero* 37.

¹⁶² Suet. *Iul.* 18, 78; Suet. *Aug.* 35, 44; Suet. *Tib.* 29, 31; Suet. *Cal.* 26, 55.

¹⁶³ Suet. *Iul.* 30; Suet. *Aug.* 53; Suet. *Tib.* 29; Suet. *Cal.* 26, 28; Suet. *Nero* 26, 43.

¹⁶⁴ Suet. *Claud.* 12, 21, 29.

Met zijn inzichtvolle, creatieve en veelal niet heel vlijende beschrijven gaf de elite auteur Suetonius het beeld van de keizer in latere tijden voor een belangrijk deel vorm. Ik heb gedemonstreerd dat aristocratische schrijvers een machtig wapen in handen hadden: hun historiën, annalen en biografieën hadden een grote impact op het latere imago van een keizer. In deze scriptie is gebleken dat dit voornamelijk het geval was bij de keizers die in *De vita Caesarum* en andere werken negatieve interacties hebben met de senaat, zoals Caligula en Nero. Zij worden veelal herinnerd om hun wreedheid, gewelddadigheid en autocratische politieke stijl- thema's die sterk naar voren komen in de geanalyseerde passages uit Suetonius. Hieruit volgt het cruciale inzicht dat Suetonius' oordeel vooral bij de 'slechte' keizers vrij eenduidig is, terwijl de keizers die zich netjes gedragen tegen de senaat het moeten doen met afwisseling tussen goede en slechte kwaliteiten, en vaak niet eens kunnen rekenen op een geheel positieve receptie.

Met deze scriptie hoop ik een duidelijk beeld te hebben gepresenteerd van de thema's en sjablonen die Suetonius consequent toepast om de keizers die hij beschrijft op een positieve, dan wel negatieve manier neer te zetten. Hiermee is een toevoeging gedaan aan de historiografische stroming die meer aandacht heeft voor discoursanalyse en onderzoek naar narratieve strategieën, in plaats van enkel naar de bronnen te kijken vanuit de smalle lens van 'historische waarheid'. Daarnaast hoop ik een nuttige bijdrage te hebben geleverd aan de herwaardering van Gaius Suetonius Tranquillus. Die dient ondanks zijn reputatie voor laster, roddel en een fascinatie met sappige verhalen toch geïnterpreteerd te worden als een slimme auteur die onder het mom van 'morele instructie' de beschreven keizers naar eigen inzicht flink zwart weet te maken- of, als ze geluk hadden, bescheiden te prijzen.

Bijlagen¹⁶⁵

Suetonius, *Iulius*

Suet. Iul. 16: ‘Overigens betoonde hij zich een hardnekkig pleitbezorger en verdediger van de revolutionaire wetsvoorstellen die de volkstribuun Caecilius Metellus indiende tegen het veto van zijn collega’s in. Ten slotte werden beiden door een senaatsbesluit uit hun openbare functie gezet. Hij bestond het om desondanks zijn ambt te blijven bekleden en recht te spreken. Pas toen hem ter ore kwam dat er mensen klaarstonden om hem dit gewapenderhand te beletten, zond hij zijn lictoren weg, legde zijn ambtsgewaad af en vluchtte heimelijk naar huis om zich, in verband met de situatie, op de achtergrond te houden.’ [HOOFDTEKST](#)

Suet. Iul. 18: ‘Na zijn praetuur viel hem door loting de provincie Zuid-Spanje toe. Hij kon zich van zijn schuldeisers, die hem in Rome wilden houden, ontdoen doordat enkele mensen zich voor hem garant stelden. Daarna vertrok hij, in strijd met wet en gebruik, nog voordat hem de benodigde gelden voor het bestuur van de provincie waren gegeven. Misschien was hij bang voor een proces dat tegen hem werd voorbereid terwijl hij nog niet in functie was’. [HOOFDTEKST](#)

Suet. Iul. 28: ‘Met dezelfde ijver probeerde hij koningen en provincies over de hele wereld voor zich te winnen. Sommige bood hij als geschenk duizenden krijgsgevangenen, andere zond hij, zonder aan de senaat of het volk toestemming te vragen, hulptroepen, waar en wanneer ze maar wilden. Bovendien verfraaide hij de machtigste steden, niet alleen in Italië, Spanje en Gallië, maar ook in Griekenland en Klein-Azië, met prachtige kunstwerken.’ [HOOFDTEKST](#)

Suet. Iul. 30: ‘Omdat de senaat echter niet tussenbeide kwam en zijn tegenstanders weigerden om enige politieke schikking met hem te treffen, begaf hij zich naar Gallia Cisalpina. Daar maakte hij zijn werk aan de provinciale rechtbanken af en wachtte in Ravenna, vastbesloten het tot een gewapend conflict te laten komen als de senaat al te strenge maatregelen zou nemen tegen de volkstribunen die voor hem in het geweer kwamen. Dit bezorgde hem een voorwendsel om de burgeroorlog te beginnen.’ [HOOFDTEKST](#)

¹⁶⁵ Markeringen in de tekst zijn mijn eigen toevoegingen. Er is gekozen voor een ordening op basis van de volgorde waarin de keizers behandeld zijn in de scriptie.

Suet. Iul. 76: ‘Met dezelfde willekeur wees hij, zonder zich aan de traditie iets gelegen te laten liggen, magistraten voor verscheidene jaren van tevoren aan. Tien mannen, die slechts praetor waren geweest, gaf hij de onderscheidingstekens van oud-consuls, mensen aan wie hij het burgerrecht had verleend en enkele half barbaarse Galliërs nam hij op in de senaat.’ [HOOFDTEKST](#)

Suet. Iul. 78: ‘Maar wat hem het meest gehaat maakte, zozeer dat het hem noodlottig werd, was het volgende. Toen de voltallige senaat zich met een groot aantal eerbewijzen, die hij Caesar had toegekend, tot hem wendde, ontving hij de senatoren voor de tempel van Venus Genetrix zonder zich van zijn zetel te verheffen. Sommigen menen dat Cornelius Balbus hem heeft tegengehouden toen hij wild eopstan, anderen dat hij daartoe in het geheel geen aanstalten heeft gemaakt, maar integendeel Gaius Trebatius, die hem ried op te staan, een niet al te vriendelijke blik heeft toegeworpen. Dit optreden van hem scheen des te onvergeeflijker, omdat hij zelf, toen hij in triomftocht langs de banken van de tribunen reed en Pontius Aquila als enige van dit college niet opstond, zo razend was geworden dat hij uitriep: ‘Zie dan, tribuun Aquila, dat je mij de staat weer afneemt.’ [HOOFDTEKST](#)

Suetonius, *Caligula*

Suet. Cal. 26: ‘Even weinig respect of mildheid legde hij aan de dag jegens de senatoren. Enkele onder hen, die al de hoogste ambten bekleed hadden, liet hij in toga een flink aantal mijlen naast zijn wagen hardlopen. Andere liet hij tijdens een diner aan het hoofd- of voeteneinde van zijn rustbed staan in een linnen lendendoek. Weer andere, die hij in het geheim had laten ombrengen, bleef hij desondanks uitnodigingen sturen, alsof zij nog leefden, om enkele dagen later het onware bericht te verspreiden dat zijn zichzelf het leven hadden genomen. Toen de consuls verzuimd hadden een officiële mededeling te doen over zijn verjaardag, ontsloeg hij hen uit hun ambt. Gedurende drie dagen was de staat verstoken van zijn hoogste ambtsdragers.’ [HOOFDTEKST](#)

Suet. Cal. 28: ‘Aan iemand die teruggeroepen was van een langdurige ballingschap vroeg Gaius wat hij al die tijd had gedaan. Hij antwoordde, om hem te vleien: ‘Ik heb de goden onafgebroken gebeden dat Tiberius zou sterven en u keizer zou worden, wat ook gebeurd is.’ Dit werkte bij Gaius het vermoeden dat de ballingen ook om zijn dood baden. Daarom stuurde hij mensen uit langs de eilanden om ze allemaal om te brengen. Toen hij de wens had opgevat een senator in stukken te scheuren, wist hij enkele van

diens collega's ertoe te bewegen de man op het ogenblik dat hij de senaat betrad voor staatsvijand uit te maken en aan te vallen. (...) Gaius was pas tevreden toen hij gezien had hoe de ledematen en de ingewanden van de man door de straten gesleept en voor hem op een hoop gegooid werden.' [HOOFDTEKST](#)

Suet. Cal. 55: 'Hij gaf [zijn paard Incitatus] behalve een marmeren stal, een ivoren voerbak, purperen dekkleden en met parels bezette kettingen ook een huis, eigen bedienden en huisraad om gasten die uit naam van het paard waren uitgenodigd in grote stijl te kunnen onthalen. Men vertelt zelfs dat hij het consulaat voor het paard in petto had.' [HOOFDTEKST](#)

Suetonius, Nero

Suet. Nero 26: 'Direct bij het invallen van de duisternis zette hij een muts op of een pruik om vervolgens de kroegen in te gaan en rond te zwerven in de stegen, waar hij allerlei streken uithaalde die soms niet bepaald onschuldig waren. Zo maakte hij er een gewoonte van mensen die terugkeerden van een diner een pak slaag te geven en ze, als ze zich verzetten, verwondingen toe te brengen en ze in het riool te laten zakken. (...) Meer dan eens kwamen bij dergelijke ruzies zijn ogen of zelfs zijn leven in gevaar. Door een ridder van senatoriale rang, van wie hij de vrouw had betast, werd hij bijna doodgeslagen.' [HOOFDTEKST](#)

Suet. Nero 37: 'Daarna liet hij zonder onderscheid of beperking wie hij maar wilde om welke reden ook terechtstellen. (...) Opgeblazen van trots op wat hij als grote successen beschouwde, zei hij dat geen van zijn voorgangers zich gerealiseerd had hoe ver zijn macht reikte. Bij verschillende gelegenheden heeft hij niet mis te verstane opmerkingen gemaakt waaruit bleek dat hij ook de overblijvende senatoren niet zou sparen en dat hij van plan was die hele stand te eniger tijd uit de staat te verwijderen en de provincies en de legers aan Romeinse ridders en vrijgelatenen toe te vertrouwen. In elk geval keurde hij bij zijn aankomst in de senaat of bij zijn vertrek niemand de eer van een kus waardig en hij beantwoordde zelfs geen groet. Bij de aanvang van de werkzaamheden aan de Isthmus sprak hij ten overstaan van een grote menigte met luide stem de wens uit dat dit werk tot voordeel zou zijn 'van hemzelf en het Romeinse volk' zonder daarbij de senaat te vermelden.' [HOOFDTEKST](#)

Suet. Nero 43: 'Men gelooft dat hij direct bij het begin van de opstand veel gruwelijke maatregelen bedacht heeft, die overigens geheel in overeenstemming waren met zijn aard. Zo zou hij alle provinciegouverneurs en legeraanvoerders

hebben willen afzetten en vermoorden, omdat hij ervan uitging dat ze bij de samenzwering betrokken waren en gemene zaak maakten met de opstandelingen. (...) Gallië wilde hij door de legers laten plunderen, de hele senaat aan diners door vergiftiging ombrengen (...). Hij schrok daar echter voor terug, niet zozeer omdat hij tot betere gedachten kwam, maar omdat hij beseftte dat zijn plannen niet uitvoerbaar waren.’ [HOOFDTEKST](#)

Suetonius, *Augustus*

Suet. Aug. 35: ‘De senaat was tot een stijlloos samenraapsel verworpen door het buitensporige aantal leden- het waren er meer dan duizend. Een aantal leden, na de moord op Caesar door protectie en omkoperij opgenomen- ‘postume senatoren’ in de volksmond-, was in de functie geheel onwaardig. Augustus herstelde de senaat in zijn oude omvang en luister door een selectie in twee stadia: eerst mochten de senatoren zelf ieder een collega uitkiezen, daarna nam hijzelf samen met Agrippa de beslissing. (...) Om ervoor te zorgen dat degenen die uitgekozen en door hem aanvaard waren hun plicht als senator met meer toewijding en minder last zouden vervullen, bepaalde hij dat ieder, voor hij plaats nam, een wierook- en een plengoffer moest brengen op het altaar van de god in wiens tempel men bijeenkwam en dat slechts tweemaal per maand een geregelde senaatszitting zou worden gehouden, op de eerste en de dertiende van de maand. In de maanden september en oktober hoefde slechts het minimum aantal leden aanwezig te zijn dat besluiten kon nemen; door loting werd bepaald welke leden de zitting moesten bijwonen.’ [HOOFDTEKST](#)

Suet. Aug. 44: ‘Hij trof maatregelen om verbetering te brengen in het buitengewoon wanordelijk en ongedisciplineerde gedrag van de toeschouwers, uit verontwaardiging over de belediging die een senator was aangedaan, voor wie tijdens drukbezochte spelen in Puteoli niemand uit het talrijke publiek plaatsgemaakt had. Hij liet de senaat daarom een decreet uitvaardigen inhoudende dat, zo dikwijls als er ergens openbare spelen werden gegeven, de eerste rij gereserveerd diende te worden voor senatoren. Hij verbood afgevaardigden van vrije en verbonden volkeren in Rome plaatst te nemen in het vak voor senatoren, nadat hij gemerkt had dat zich soms vrijgelatenen onder hen bevonden.’ [HOOFDTEKST](#)

Suet. Aug. 53: ‘Bij senaatszittingen begroette hij de senatoren pas als ze al in het senaatsgebouw waren, waarbij ze niet eens hoefden op te staan, en noemde hen, zonder dat iemand hem daarbij hielp, stuk voor stuk bij hun naam. Als hij wegging,

groette hij hen op dezelfde manier, terwijl zij mochten blijven zitten. Met veel mensen wisselde hij beleefheidsvisites uit, en hij hield er pas mee op al zijn kennissen op hoogtijdagen te bezoeken toen hij oud begon te worden (...). Toen de senator Gallius Terrinius, geen intieme vriend van hem, blind was geworden en daarom van plan was door vasten te sterven, wist hij hem door een persoonlijk troostwoord zover te brengen dat hij weer verder wilde leven.' [HOOFDTEKST](#)

Suet. Aug. 54: 'Antistius Labeo sprak zich bij de senaatsverkiezing, toen ieder een collega mocht noemen, uit voor Marcus Lepidus, een oude tegenstander van Augustus, die op dat moment in ballingschap verkeerde. Op Augustus' vraag aan hem of er wellicht niet anderen waren die meer in aanmerking kwamen, antwoordde Antistius: 'Ieder heeft zo zijn eigen oordeel.' Toch heeft nooit iemand nadeel ondervonden van zijn vrijmoedigheid of stijfhoofdigheid.' [HOOFDTEKST](#)

Suet. Aug. 55: 'Zelfs voor schotschriften over zijn persoon, die in de senaat circuleerden, was hij niet bang. Integendeel, hij weerlegde ze nauwkeurig, en zonder de moeite te nemen na te gaan wie de auteurs waren, deed hij slechts het voorstel om in het vervolg personen die schotschriften of hekeldichten tegen wie dan ook onder andermans naam uitgaven gerechtelijk te vervolgen.' [HOOFDTEKST](#)

Suetonius, Tiberius

Suet. Tib. 29: 'Dit was des te opmerkelijker omdat hij zelf, wanneer hij zich richtte tot senatoren afzonderlijk en tot de senaat als geheel, met bijna overdreven beleefdheid zijn achting voor hen liet blijken. (...) zich richtend tot alle aanwezigheden [zei hij]: 'Heren senatoren, bij vele gelegenheden heb ik al gezegd, en ik doe het nu weer, dat een goede vorst, die een zegen voor de staat wil zijn en aan wie u zo'n grote macht hebt verleend, aan zo weinig beperkingen gebonden, een dienaar moet zijn van de senaat, van de burgerij als geheel en dikwijls, zeer dikwijls, zelfs van individuele burgers.' [HOOFDTEKST](#)

Suet. Tib. 30: 'Hij gaf zelfs, althans in schijn, een zekere mate van vrijheid door het oude aanzien en de oude macht van de senaat te handhaven. Het achtte geen zaak in de particuliere of openbare sfeer te onbeduidend of te belangrijk om haar voor te leggen aan de senatoren, of het nu belastingen en monopolies, de aanleg en het onderhoud van openbare werken, zelfs het werven en afdanken van soldaten en de

legering van legioenen en hulptroupen betref, of de verlenging van militaire commando's en opdrachten tot het voeren van oorlog wanneer dat nodig was, en de inhoud en de bewoordingen van brieven aan koningen.' [HOOFDTEKST](#)

Suet. Tib. 31: 'Dat bepaalde besluiten werden genomen in strijd met zijn advies, aanvaardde hij zonder protest. (...) Toen bij een stemming in de senaat voor- en tegenstanders zich op verschillende plaatsen opstelden, en Tiberius zich aansloot bij de groep waar de minsten stonden, sloot niemand zich bij hem aan. Ook andere aangelegenheden werden uitsluitend door de magistraten en volgens het geldende recht afgehandeld, en het gezag van de consuls was zo groot dat gezanten uit Africa zich tot hen wendden met de klacht dat de keizer, naar wie zij gezonden waren, hun zaak slepende hield. Dit alles was geen wonder, want het was voor iedereen zichtbaar dat Tiberius zelf voor de consuls opstond en plaats maakte.' [HOOFDTEKST](#)

Afkortingen

Dio	Cassius Dio, <i>Historia Romana</i>
<i>JRS</i>	Journal of Roman Studies
LCL	Loeb Classical Library
<i>PCPhS</i>	Proceedings of the Cambridge Philological Society
<i>RGA</i>	Augustus, <i>Res gestae divi Augusti</i>
Suet. <i>Aug.</i>	Suetonius, <i>Augustus</i>
Suet. <i>Cal.</i>	<i>Caligula</i>
Suet. <i>Claud.</i>	<i>Claudius</i>
Suet. <i>Dom.</i>	<i>Domitianus</i>
Suet. <i>Iul.</i>	<i>Iulius</i>
Suet. <i>Nero</i>	<i>Nero</i>
Suet. <i>Tib.</i>	<i>Tiberius</i>
Tac. <i>Ann.</i>	Tacitus, <i>Annales</i>

Bibliografie

Antieke bronnen in vertaling

Augustus, *Res gestae divi Augusti*. Vertaling door L. Nelissen (1997) aan de hand van R.B.C. Huygens, *Keizer Augustus. Mijn levenswerk* (Amsterdam 1953).

Cassius Dio, *Historia Romana*, boek 59. Vertaling door Earnest Cary: *DIO CASSIUS, Roman History, Volume VII: Books 56-60* (Cambridge 1924) (= LCL 175).

Suetonius, *De vita Caesarum*. Vertaling: D. den Hengst, *Keizers van Rome* (Amsterdam 2000).

Literatuur

Abbott, F.F., *A history and description of Roman political institutions* (Boston/Londen 1901).

Alston, R., *Aspects of Roman History*, ad 14-117 (Londen 1998) 66.

Ash, R. 'Never say die! Assassinating emperors in Suetonius' *Lives of the Caesars*', in: K. de Temmerman en K. Demoen (reds.), *Writing Biography in Greece and Rome. Narrative Technique and Fictionalization* (Cambridge 2016) 200-216.

Baar, M., *Das Bild des Kaisers Tiberius bei Tacitus, Sueton und Cassius Dio* (Stuttgart 1990).

Baldwin, B., 'Hadrian's Dismissal of Suetonius: A Reasoned Response', *Zeitschrift für Alte Geschichte* 46:2 (1997) 254-256.

Baldwin, B., 'Suetonius: Birth, Disgrace and Death,' *Acta Classica* 18 (1975) 61-70.

Baldwin, B., 'Was Suetonius Disgraced?', *EMC* 19 (1975) 22-26.

Baldwin, B., *Suetonius* (Amsterdam 1983).

Barrett, A. A., *Caligula: The Corruption of Power* (New Haven 1998).

Barrett, A., E. Fantham en J.C. Yardley, *The Emperor Nero: A Guide to the Ancient Sources* (Princeton 2016).

Barton, T., 'The inventio of Nero: Suetonius', in: J. Elsner en J. Masters (reds.), *Reflections of Nero: Culture, History, and Representation* (Londen 1994) 48-64.

Beacham, R.C., *The Roman Theatre and its Audience* (Londen / New York 1991).

Benediktson, D.T., 'A Survey of Suetonius Scholarship, 1938-1987', *The Classical World* 86:5 (1993) 377-447.

Black, R., 'From Peacemaker to Tyrant: The Changing Image Of Augustus In Italian Renaissance Political Thought', in: P. Goodman (red.), *Afterlives of Augustus, AD 14-2014* (Cambridge 2018) 178-197.

Böschung, D., *Die Bildnisse des Caligula* (Berlijn 1989).

Bradley, K.R., 'Imperial Virtues in Suetonius' Caesares', *JIES* 4 (1976) 245-253.

Bradley, K.R., 'Review: The Rediscovery of Suetonius', *Classical Philology* 80:3 (1985) 254-265.

Brunt, P.A., 'The Role of the Senate in the Augustan Regime', *The Classical Quarterly* 34:2 (1984) 423-44.

Canfora, L., 'Caesar for Communists and Fascists', in: M. Griffin (red.), *A Companion to Julius Caesar* (Chichester 2009) 431-440.

Carolyn Nelson, 'AUGUSTUS', *The Classical Review* 62:2 (2012) 589-591.

Cary, M., *A history of Rome down to the reign of Constantine* (Londen 1954).

Charles, M., 'Domitianus 1.1: Nerva and Domitian', *Acta Classica* XLIX (2006) 79-87.

Charlesworth, M.P., 'The Tradition about Caligula', *The Cambridge Historical Journal* 4:2 (1933) 105-119.

Cizek, E., Structures et idéologie dans "Les Vies des douze Cézars" (Boekarest/Parijs 1977).

Clark, M.D.H., *Augustus, First Roman Emperor: Power, Propaganda and the Politics of Survival* (Liverpool 2010).

Cochran, L.R., 'Suetonius' Conception of Imperial Character', *Biography* 3:3 (1980) 189-201.

Cole, N., 'Republicanism, Caesarism, and Political Change', in: M. Griffin (red.), *A Companion to Julius Caesar* (Chichester 2009) 418-430.

Cole, N., 'Republicanism, Caesarism, and Political Change', in: M. Griffin (red.), *A Companion to Julius Caesar* (Chichester 2009) 418-430.

Crook, J.A., 'Suetonius Ab Epistulis', *PCPhS* 4 (1956-57) 18-22.

Dannehl, G., *Caesarenwahnsinn oder Professorenwahn* (Berlijn 1894).

De Coninck, L., 'Suetonius en de archivalia', *Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België* (Brussel 1983).

De Temmerman, K. 'Ancient biography and formalities of fiction', in: K. de Temmerman en K. Demoen (reds.), *Writing Biography in Greece and Rome. Narrative Technique and Fictionalization* (Cambridge 2016) 3-25.

De Temmerman, K. en K. Demoen. (reds.), *Writing Biography in Greece and Rome. Narrative Technique and Fictionalization* (Cambridge 2016).

De Temmerman, K., 'Ancient biography and formalities of fiction', in: K. de Temmerman en K. Demoen (reds.), *Writing Biography in Greece and Rome. Narrative Technique and Fictionalization* (Cambridge 2016) 3-25.

Della Corte, F., *Svetonio eques Romanus* (Florence 1958).

Den Hengst, D., *Suetonius: Keizers van Rome* (Amsterdam 2018).

Domaszewski, A. von, *Geschichte der römischen Kaiser* vol. II (Leipzig 1923).

Dunkle, J.R., 'The Rhetorical Tyrant in Roman Historiography: Sallust, Livy and Tacitus', *The Classical World* 65.1 (1971) 12-20.

Eder, W., 'Augustus and the Power of Tradition: The Augustan Principate as Binding Link between Republic and Empire', in: K. Raaflaub en M. Toher, *Between Republic and Empire: Interpretations of Augustus and His Principate* (Berkeley 1990) 71-122.

Edmondson, J.C., (red.), *Augustus* (Edinburgh 2009).

Edmondson, J.C., 'Public Spectacles and Roman Social Relations', in: T.N. Bararrate (red.), *Ludi Romani* (Madrid 2002) 21-43.

Edwards, M.J. en S. Swain, *Portraits: Biographical Representation in Greek and Latin Literature of the Roman Empire* (Oxford 1997).

Elsner, J. en J. Masters (reds.), *Reflections of Nero: Culture, History, and Representation* (Chapel Hill / Londen 1994).

Erskine, A., 'Hellenistic Monarchy and Roman Political Invective', *The Classical Quarterly* 41:1 (1991) 106-120.

Everitt, A., *Augustus: The Life of Rome's First Emperor* (New York 2006).

Fairweather, J. 'Fiction in the biographies of ancient writers', *Ancient Society* 5 (1974) 231-275.

Ferrill, A., *Caligula: Emperor of Rome* (Londen 1991).

Frank, R., 'The hero vs. the tyrant: legitimate and illegitimate rule in the Alexander-Caesar pairing', in: T. Howe, S. Müller en R. Stoneman reds., *Ancient Historiography on War and Empire* (Oxford 2017).

Frolov, R.M., 'Better than (when) a Magistrate? Caesar's Suspension from Magisterial Functions in 62 BC', *Mnemosyne* 70:6 (2017) 977-995.

Gardner, J.F., 'The Dictator', in: M. Griffin (red.), *A Companion to Julius Caesar* (Chichester 2009) 57-71.

Gascou, J., 'Suetone et l'ordre equestre', *Revue des Etudes Latines* 54 (1976) 257-277.

Gnilka, C., 'Lynchjustiz bei Catull', *Rheinisches Museum für Philologie* 116 (1973) 256-269.

Goodman, P., 'Best of Emperors or Subtle Tyrant? Augustus The Ambivalent', in: P. Goodman (red.), *Afterlives of Augustus, AD 14-2014* (Cambridge 2018) 1-31.

Grant, M., *Roms Cäsaren: von Julius Cäsar bis Domitian* (München 1978).

Gray, P. 'Caesar as Comic Antichrist: Shakespeare's Julius Caesar and the Medieval English Stage Tyrant', *Comparative Drama* 50:1 (2016) 1-31.

Gugel, H., *Studien zur biographischen Technik Suetons* (Wenen 1977).

Hampl, F., 'Caesarenwahnsinn', in: Erich Swoboda en Roksanda Swoboda-Milenović, *Corolla memoriae Erich Swoboda dedicata* (Graz 1966) 126-136.

Hekster, O. 'Augustus en de macht van tradities', in: Bert Roest (red.), *De last der geschiedenis. Beeldvorming, leergezag en traditie binnen het historisch metier* (Nijmegen 2013) 66-77.

Hekster, O., 'Commodus: An Emperor at the Crossroads' (Proefschrift, Radboud Universiteit, Nijmegen 2002).

Hekster, O., 'Emperors and Councillors: Imperial Representation between Republic and Empire', in: Harm Kaal en Daniëlle Sloopjes (reds.), *New Perspectives on Power and Political Representation from Ancient History to the Present Day: Repertoires of Representation* (Leiden 2019) 11-25.

Hobden, F., 'Augustus and the Politics of the Past in Television Documentaries Today', in: P. Goodman (red.), *Afterlives of Augustus, AD 14-2014* (Cambridge 2018) 294-321.

Hollander, D.B., *Money in the Late Roman Republic* (New York 2007)

Humphrey, J.W., *An historical commentary on Cassius Dio's Roman history, Book 59 (Gaius Caligula)* (Dissertatie University of British Columbia, Vancouver 1976).

Hurley, D.W., 'Suetonius' Rubric Sandwich', in: T. Power (red.), *Suetonius the Biographer: Studies in Roman Lives* (Oxford 2014) 21-37.

Hurley, D.W., *An Historical and Historiographical Commentary on Suetonius' Life of C. Caligula* (Atlanta 1993).

Hurley, D.W., *Suetonius: The Caesars* (Cambridge 2011).

Jones, A.H.M., 'The Imperium of Augustus', *JRS* 41:1-2 (1951) 112-119.

Jones, T., *Seating and Spectacle in the Graeco-Roman World* (Dissertatie McMaster University, Hamilton 2008).

Katz, R.S., 'The Illness of Caligula', *The Classical World* 65:7 (1972) 223-225.

Kelsall, M., 'Augustus and Pope', *Huntington Library Quarterly* 39:2 (1976) 117-131.

Klooster, J. 'Ancient Biographies of Statesmen', in: K. de Temmerman (red.), *The Oxford Handbook of Ancient Biography* (Oxford 2020) 323-333.

Kolendo, J., 'La repartition des places aux spectacles et la stratification sociale dans l'empire romain', *Ktèma* 6 (1981) 301-315.

Konstan, D., 'Clemency as a Virtue', *Classical Philology* 100:4 (2005) 337-346.

Kovacs, A.P., 'The Development of State Structure in the Principatus from Tiberius to Diocletianus', *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata* 153 (2015) 151-166.

Langlands, R., 'Exemplary Influences and Augustus' Pernicious Moral Legacy', in: T. Power red., *Suetonius the Biographer: Studies in Roman Lives* (Oxford 2014) 111-129.

Lefkowitz, M. 'Patterns of Fiction in Ancient Biography', *The American Scholar* 52:2 (1983) 205-218.

Lehrs, K. 'Über Wahrheit und Dichtung in der Griechischen Litteraturgeschichte', in: *Rheinisches Museum für Philologie, Volume 6* (Frankfurt 1848) 58-81.

Leo, F., *Die griechisch-römische Biographie nach ihrer litterarischen Form* (Leipzig 1901); T. Hägg, *The Art of Biography in Antiquity* (Cambridge 2012).

Levick, B., 'Caesar's Political and Military Legacy to the Roman Emperors', in: M. Griffin (red.), *A Companion to Julius Caesar* (Chichester 2009), 209-223.

Levick, B., *Augustus: Image and Substance* (Londen / New York 2010).

Levick, B., *Tiberius the Politician* (Londen / New York 1976).

Lindsay, H., 'Suetonius as "ab epistulis" to Hadrian and the Early History of the Imperial Correspondence', *Zeitschrift für Alte Geschichte* 43:4 (1994) 454-468.

Lintott, A., *The Constitution of the Roman Republic* (Oxford 1999).

Lounsbury, R., *The Arts of Suetonius* (Zürich/New York 1987).

Lucas, J., 'Un empereur psychopathe. Contribution à la psychologie du Caligula de Suétone', *L'Antiquité Classique* 36:1 (1967) 159-189.

Mackie, N., 'Popularis Ideology and Popular Politics at Rome in the First Century B.C.', *Rheinisches Museum für Philologie* 135:1 (1992) 49-73.

Madsen, J.M., 'Like Father Like Son: the Differences in How Dio Tells the Story of Julius Caesar and His More Successful Son', in: J. Osgood en C. Baron (reds.), *Cassius Dio and the Late Roman Republic* (Leiden/Boston 2019) 259-281.

Malitz, J., *Nero* (Oxford 2005).

Marincola, J. (red.), *A Companion to Greek and Roman Historiography* (Oxford 2007).

Markelov, A.Y., 'Augustus as Princeps Senatus', *Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis* 55 (2020) 203–218.

Martin, P.M., *L'idée de royauté à Rome. II Haine de la royauté et séductions monarchiques (du IVe siècle av. J.-C. au principat augustéen)* (Clermont-Ferrand 1994).

Massaro, V. en I. Montgomery, 'Gaius — Mad, Bad, III, or all Three?', *Latomus* 37:4 (1978) 894-909.

Mellor, R., *The Historians of Ancient Rome. An Anthology of the Major Writings* (New York – Londen 1998).

Miola, R.S., 'Julius Caesar and the Tyrannicide Debate', *Renaissance Quarterly* 38:2 (1985) 271-289.

Newbold, R.F., 'Hostility and Goodwill in Suetonius and the *Historia Augusta*', *Ancient Society* 28 (1997) 149-174.

Osgood, J., 'Nero and the Senate', in: S. Bartsch, K. Freudenburg en C. Littlewood (reds.), *The Cambridge Companion to the Age of Nero* (Cambridge 2017) 34-47.

Osgood, J., *How to Be a Bad Emperor: An Ancient Guide to Truly Terrible Leaders* (Princeton 2020).

Posner, E., 'The Constitution of the Roman Republic: A Political Economy Perspective', *University of Chicago Public Law & Legal Theory Working Paper* 327 (Chicago 2010).

Power, T. (red.), *Suetonius the Biographer: Studies in Roman Lives* (Oxford 2014).

Power, T., 'Poetry and fiction in Suetonius' *Illustrious Men*', in: K. de Temmerman en K. Demoen (reds.), *Writing biography in Greece and Rome. Narrative Technique and Fictionalization* (Cambridge 2016) 217-239.

Pryzwansky, M., 'Cornelius Nepos: Key Issues and Critical Approaches', *The Classical Journal* 105:2 (2009-2010) 97-108.

Pryzwansky, M., *Feminine Imperial Ideals in the Caesares of Suetonius* (Dissertatie Duke University, Durham 2008).

Ramage, E.S., 'Augustus' Treatment of Julius Caesar', *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 34:2 (1985) 223-245.

Ramage, E.S., 'Denigration of Predecessor under Claudius, Galba, and Vespasian', *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 32:2 (1983) 201-214.

Rawson, E., 'Caesar: civil war and dictatorship', in: J.A. Crook, A. Lintott en E. Rawson (reds.), *The Cambridge Ancient History - Volume 9: The Last Age of the Roman Republic, 146–43 BC* (Cambridge 1994) 424-467.

Rolfe, J.C. (vert.), *SUETONIUS, Lives of the Caesars, Volume I* (Loeb Classical Library 31).

Roman, Y., *Empereurs et sénateurs: Une histoire politique de l'Empire romain* (Parijs 2001).

Sanders, H.A., 'Suetonius in the Civil Service under Hadrian', *American Journal of Philology* 65 (1944) 113-23.

Sandison, A.T., 'The Madness of the Emperor Caligula (Gaius Julius Caesar Germanicus)', *Medical History* 3 (1958) 202-209.

Sattler, P., *Augustus und der Senat: Untersuchungen zur Römischen Innenpolitik zwischen 30 und 17 vor Christus* (Göttingen 1960).

Scheid, J., 'Augustus and Roman Religion: Continuity, Conservatism, and Innovation', in: K. Galinsky (red.), *The Cambridge Companion to the Age of Augustus* (Cambridge 2005) 175-193.

Schulz, V., *Deconstructing Imperial Representation: Tacitus, Cassius Dio, and Suetonius on Nero and Domitian* (Leiden en Boston 2019).

Scullard, H.H., *From the Gracchi to Nero: A History of Rome 133 BC to AD 68* (Londen / New York 1959).

Seager, R., 'Cicero and the Word Popvlaris', *The Classical Quarterly* 22:2 (1972) 328-338.

Seager, R., *Tiberius* (Oxford 1972).

Shotter, D., *Tiberius Caesar* (Londen / New York 1992).

Sirianni, F.A., 'Caesar's Peace Overtures to Pompey', *L'antiquité Classique* 62 (1993) 219-237.

Slater, W.J., (red.), *Roman Theater and Society* (Ann Arbor 1996).

Sonnabend, H., *Geschichte der antiken Biographie: von Isokrates bis zur Historia Augusta* (Stuttgart 2002).

Stadter, P., 'Biography and History', in: J. Marincola (red.), *A Companion to Greek and Roman Historiography* (Oxford 2007), 528-540.

Starr, C.G., 'The Perfect Democracy of the Roman Empire', *The American Historical Review* 58:1 (1952) 1-16.

Steidle, W., *Sueton und die antike Biographie* (München 1951).

Stenger, J., 'Sitzen bleiben oder aufstehen? Caesars symbolische Kommunikation auf der Bühne des Forum Iulium (Suet. Iul. 78)', in: F. Mundt (red.), *Kommunikationsräume im kaiserzeitlichen Rom* (Berlijn 2012) 143-168.

Stuart, D.R., *Epochs of Greek and Roman Biography* (Berkeley 1928).

Suarez, F., *Defensio Fidei Catholicae* (1613), vertaling in: G.L. Williams, A. Brown en J. Waldron, 'Selections from Three Works of Francisco Suarez', *The Classics of International Law* 20 (Oxford 1944).

Syme, R., 'Caesar, the Senate and Italy', *Papers of the British School at Rome* 14 (1938) 1-31.

Syme, R., *Tacitus* (Oxford 1958).

Talbert, R., 'Augustus and the Senate', *Greece & Rome* 31:1 (1984) 55-63.

Talbert, R., 'The Senate and senatorial and equestrian posts', in: A. Bowman, E. Champlin en A. Lintott (reds.), *The Cambridge Ancient History, Volume 10: The Augustan Empire, 43 BC–AD 69* (Cambridge 1996) 324-343.

Talbert, R., *The Senate of Imperial Rome* (Princeton 1984).

Tan, J., *Power and Public Finance at Rome, 264-49 BCE* (Oxford 2017).

Tatum, J.W. 'The Final Crisis (69-44)', in: N. Rosenstein en R. Morstein-Marx (reds.), *A Companion to the Roman Republic* (Oxford 2006) 190-212.

Taylor, L.R., 'Caesar and the Roman Nobility', *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 73 (1942) 1-24.

Taylor, M.J., 'State Finance in the Middle Roman Republic: A Reevaluation', *American Journal of Philology* 138:1 (2017) 143-180.

Townend, G.B., 'The Hippo Inscription and the Career of Suetonius', *Historia* 10 (1961) 99-109.

Tracy, C., 'The People's Consul: The Significance of Cicero's Use of the Term "Popularis"', *Illinois Classical Studies* 33-35 (2008-2009) 181-199.

Vössing, K., 'Suetonius, Caligula 26,2: Senatorische Sklavendienste am kaiserlichen Speisesofa', *Analele Universității Dunărea de Jos din Galați. Seria Istorie* 1 (2002) 25-38.

Wallace-Hadrill, A., 'Civilis Principis: Between Citizen and King', *JRS* 72 (1982) 32-48.

Wallace-Hadrill, A., *Suetonius: The Scholar and his Caesars* (New Haven 1983).

Wardle, D. (red.), *Suetonius' Life of Caligula: A Commentary* (Brussel 1994).

Wardle, D. 'Suetonius on Augustus as god and man', *The Classical Quarterly* 62.1 (2012) 307-326.

Warmington, B.H., *Nero, Reality and Legend* (Londen 1969).

Willrich, H., 'Caligula', *Klio* 3 (1903), 85-118, 288-317, 397-470.

Winterling, A., *Caligula. Eine Biografie* (München 2003).

Wiseman, T.P., 'Caesar, Pompey and Rome, 59–50 B.C.', in: J.A. Crook, A. Lintott en E. Rawson (reds.), *The Cambridge Ancient History - Volume 9: The Last Age of the Roman Republic, 146–43 BC* (Cambridge 1994) 368-423.

Woods, D., 'Caligula, Incitatus, and the Consulship', *The Classical Quarterly* 64:2 (2014) 772-777.

Wyke, M., 'A Twenty-First-Century Caesar', in: M. Griffin (red.), *A Companion to Julius Caesar* (Chichester 2009) 441-455.

Yaevetz, Z., 'Caligula, Imperial Madness and Modern Historiography', *Klio* 78:1 (1996) 105-129.

Yaevetz, Z., *Tiberius. Der traurige Kaiser* (München 1999).

Yakobson, A., 'Traditional political culture and the people's role in the Roman Republic', *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 3 (2010) 282-302.